

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในกระบวนการแผนชุมชน ตำบลบ้านว่าน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดขั้นตอนการศึกษา เอกสาร กรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษา ดังนี้

1. แนวคิดและหลักการพัฒนาชุมชน
2. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
3. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการ
4. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำแผนชุมชน
5. กรมการพัฒนาชุมชน
6. คณะกรรมการหมู่บ้าน
7. บริบทตำบลบ้านว่าน
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและหลักการพัฒนาชุมชน

1. ความหมายการพัฒนาชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชน (2548 ข : 22) อธิบายว่า การพัฒนาชุมชน (Community Development) มาจากคำศัพท์ 2 คำ คือ คำว่า การพัฒนา (Development) กับคำว่า ชุมชน (Community) หมายถึง การสร้างสรรค์เปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นกว่าเดิมจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง หรือจากลักษณะหนึ่งไปสู่อีกลักษณะหนึ่ง หรือ การเสริมรักษา ปรับปรุง ชะลอ ยับยั้งความเสื่อมโทรมหรือชำรุดสึกหรอให้สามารถใช้ประโยชน์ได้นานที่สุด คุ่มค่าที่สุด

ดังนั้นการพัฒนา จึงหมายถึง การเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในแนวความคิด และเปลี่ยนแปลงการกระทำ ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงนั้นมีการวางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า สิ่งใดก็ตาม ถ้าไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม เราไม่นับว่าเป็นการพัฒนา

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2550 : 7) ได้ให้ความหมายของคำว่า พัฒนชุมชน ไว้ว่า เป็นกระบวนการเคลื่อนย้ายจากการด้อยการพัฒนา (Underdevelopment) ให้หลุดพ้นจากความยากจน ซึ่งจะแสวงหาและบรรลุถึง ได้อย่างแท้จริงโดยวิธีการวางแผนเพื่อการพัฒนา

สรฤทธ จันสุข (2552 : 25-26) อธิบายว่า การพัฒนาชุมชน เป็นการปฏิบัติ ที่มุ่งถึงการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อสังคมโดยส่วนรวมในทางที่ดีขึ้น เจริญขึ้น ซึ่งครอบคลุมถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งสังคมไปสู่รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งบนพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงด้าน เศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

กรมการพัฒนาชุมชน (2547 : 31) สรุปไว้ว่า ชุมชน หมายถึง พื้นที่ที่มีคนหลายคนอาศัยอยู่ด้วยกัน ใช้ชีวิตร่วมกัน มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความสัมพันธ์กัน มีวัฒนธรรม คุณลักษณะสำคัญเหมือนกัน เจียนและพูดภาษาเดียวกัน มีค่านิยมขนบธรรมเนียมประเพณี อย่างเดียวกัน นอกจากนี้ชุมชนจะดำรงอยู่ได้ดีต่อเมื่อมีแรงยึดเหนี่ยวอยู่บางอย่าง อาจด้วยความเอื้ออาทรต่อกัน ความเป็นเครือญาติ การใช้ทรัพยากรร่วมกันหรือแม้แต่ภาวะจำยอมอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ที่เดียวกันหรือความจำเป็นที่ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ในการผลิตในชุมชน จะมีการแบ่งปันผลประโยชน์กันในลักษณะใดลักษณะหนึ่งแตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม ชุมชนไม่ใช่ภาพที่หยุดนิ่งตลอดกาล ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุการณ์แวดล้อมของ สังคมภายนอก บางเวลาความสัมพันธ์ในชุมชนก็มีความเข้มแข็ง บางเวลาก็เสื่อมสลาย ชุมชน จะมีกระบวนการปรับความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนตลอดเวลาให้เป็นหน่วยทางสังคมที่ คนสามารถพึ่งพาอาศัยกันและกัน และแก้ปัญหาาร่วมกัน

เมื่อพิจารณาตามรากศัพท์ การพัฒนาชุมชน หมายถึง การสร้างสรรค์ เปลี่ยนแปลงชุมชน ซึ่งเป็นที่อยู่ร่วมกันของคนให้ดีขึ้นกว่าเดิม จากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับ หนึ่ง หรือจากลักษณะหนึ่งไปสู่อีกลักษณะหนึ่งที่ดีกว่า เนื่องจากงานพัฒนาชุมชนเป็นงานที่ ละเอียดลึกซึ้ง ได้มีผู้ให้ความหมายหรือคำจำกัดความของการพัฒนาชุมชนในแง่ของงานไว้มาก ดังนี้

สุธี ศรสวรรค์ (2538 : 16-17) ได้รวบรวมนิยามของการพัฒนาชุมชนที่มี ผู้ศึกษาวิจัยไว้สามารถอธิบายได้ ดังนี้

1.1 การพัฒนาชุมชนเป็นกรรมวิธีที่มุ่งเสริมสร้างความเป็นอยู่ของ ประชาชนให้ดีขึ้นโดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชน และควรจะเป็นความกิดริเริ่ม ของประชาชนเองด้วย แต่ถ้าประชาชนไม่รู้จักริเริ่มก็ให้ใช้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดความคิด

ริเริ่ม ทั้งนี้เพื่อให้กรรมวิธีนี้ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างจริงจัง และองค์การสหประชาชาติได้ยึดถือเป็นมาตรฐาน

1.2 การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการ ดำเนินการไปด้วยการรวมกำลังของราษฎรกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เพื่อปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ ให้เจริญยิ่งขึ้น และผสมผสานชุมชนเหล่านั้นเข้าเป็นวิถีชีวิตเพื่อให้ราษฎรสามารถอุทิศตนเองเพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติได้อย่างเต็มที่

1.3 การพัฒนาชุมชน เป็นเทคนิคและวิธีดำเนินงาน โดยจัดทำเป็นโครงการเดียวกันในการที่จะส่งเสริมปรับปรุงชุมชน โดยพยายามที่จะรวมเอาความช่วยเหลือจากภายนอกมาร่วมผสมผสานกับความพยายามของชาวบ้านเอง และพยายามกระตุ้นความคิดริเริ่มจากท้องถิ่นและลักษณะผู้นำ และถือว่าเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการนำการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในด้านนี้ องค์การสหประชาชาติได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า เป็นกระบวนการซึ่งดำเนินไปด้วยการรวมกำลังของราษฎรเองกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เพื่อปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ ให้เจริญยิ่งขึ้น และผสมผสานชุมชนเหล่านั้นเข้าเป็นชีวิตของชาติ และเพื่อทำให้ราษฎรสามารถอุทิศตนเองเพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติได้อย่างเต็มที่

1.4 การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการแห่งการกระทำทางสังคม ราษฎรในชุมชนนั้นร่วมกันจัดวางและลงมือกระทำการเอง โดยกำหนดว่ากลุ่มของตนและแต่ละบุคคลมีความต้องการอย่างไร และปัญหาที่ร่วมกันมีอะไรบ้าง แล้วจัดทำแผนงานของกลุ่มและของตนเอง เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการและสามารถแก้ปัญหาเหล่านั้นด้วยความพยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้นๆ ให้มากที่สุด และถ้าจำเป็นอาจจะขอความช่วยเหลือทั้งด้านการบริการและวัสดุจากองค์กรรัฐบาลและที่มิใช่ของรัฐบาลได้ คำว่าการพัฒนาชุมชนไม่อาจจะตีความหมายให้เป็นที่พอใจได้ ถ้ากล่าวถึงเนื้อหาของคำ เพราะว่า เป็นปัญหาที่เกี่ยวกับวิธีการกระทำมากกว่าตัวงานที่กระทำจริงๆ ปัญหาที่จะตอบได้เมื่อรู้ว่าจะงานดังกล่าวนั้นกระทำไปโดยวิธีใด

1.5 การพัฒนาชุมชน หมายถึง การร่วมดำเนินงานปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน ให้ชุมชนมีความเป็นปึกแผ่นและดำเนินงานไปในแนวทางที่ต้องการ การทำงานพัฒนาชุมชนในขั้นแรกจะต้องอาศัยความร่วมมือกำลังกันของราษฎรในชุมชนนั้นๆ ในการช่วยตนเองและร่วมมือกันดำเนินงาน แต่มักจะได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากหน่วยงานราชการหรือองค์กรอาสาสมัครอื่น ๆ การพัฒนาชุมชนเป็นโครงการซึ่งช่วยให้

ราษฎรในหมู่บ้านสามารถยื่นมือออกมารับเอาบริการต่างๆ ของรัฐบาลซึ่งมีอยู่แล้ว ไปใช้ประโยชน์

1.6 การพัฒนาชุมชนเป็นเพียงส่วนหนึ่งของขบวนการที่ใช้ในการสร้างความเจริญให้ท้องถิ่น เป็นส่วนที่ลักษณะที่เห็นได้ชัด แตกต่างออกไปประกอบด้วย การช่วยตนเอง การพิจารณาถึงความต้องการที่แท้จริงของประชาชน การพิจารณาถึงลักษณะของสังคม วัฒนธรรม ประเพณี และลักษณะอื่นๆ ของชุมชนนั้นเป็นส่วนรวม

1.7 การพัฒนาชุมชน หมายถึง กระบวนการอย่างหนึ่งที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อเป็นการกระตุ้นช่วยเหลือและส่งเสริมประชาชนให้เกิดความคิดริเริ่ม และเข้าร่วมมือในการดำเนินงานปรับปรุงความเป็นอยู่ของตนเอง และเสริมสร้างท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย

1.8 การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการที่มุ่งชักจูงและส่งเสริมประชาชนให้ความรู้สึกระตือรือร้น สนใจที่จะเข้าร่วมมือดำเนินการปรับปรุงทำมาหากิน และสร้างความเจริญให้กับท้องถิ่น

1.9 การพัฒนาชุมชน มีผลต่อการมีส่วนร่วม เพราะการที่บุคคลมีความเห็นแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องผลประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาหรือการนำตัวเองเข้าไปพัวพันกับงานของส่วนรวม ย่อมมีผลให้การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนแตกต่างกันไป จากคำนิยามดังกล่าว สามารถแบ่งความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนได้ 4 ประการ ได้แก่

ประการที่ 1 การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการ ต้องทำกันอย่างต่อเนื่อง อย่างมีระบบเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงนี้จำเป็นต้องใช้เวลาและอาศัยกรรมวิธีการเปลี่ยนแปลงที่ถูกต้องวิธี

ประการที่ 2 การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ ที่ใช้ความสามารถของประชาชนและความร่วมมือระหว่างประชาชนกับรัฐบาล ในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น วิธีการนี้ต้องเป็นที่ยอมรับและสามารถนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่ชุมชนอย่างถาวรและมีประโยชน์ต่อชุมชน

ประการที่ 3 การพัฒนาชุมชนเป็นกรรมวิธีการเปลี่ยนแปลง จากลักษณะหนึ่งไปสู่อีกลักษณะหนึ่ง โดยเฉพาะการเน้นการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติของคนเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ

4) การพัฒนาชุมชนเป็นแผนงานหรือ โครงการที่ได้จัดทำขึ้น ตามหลักของ การพัฒนาชุมชน เพื่อนำแผนงานหรือ โครงการไปปฏิบัติให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยคนใน ชุมชน

2. แนวความคิดพื้นฐานการพัฒนาชุมชน

แนวความคิดพื้นฐานการพัฒนาชุมชนเป็นแนวคิดเชิงกลยุทธ์ (Strategy) ประกอบด้วย กระบวนการ (Process) วิธีการ (Method) ขบวนการ (Movement) และ โครงการ (Program) ซึ่งอิรวินที.แซนเดอร์ (Irwin T Sander) ให้แนวความคิดไว้ ดังนี้ (กรมการพัฒนา ชุมชน. 2548 ค : 11-13)

2.1 การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจาก ภายในของตัวคนในชุมชน ได้แก่

2.1.1 เป็นการเปลี่ยนแปลงจากการที่มีคนเพียงสองสามคนหรือนักวิชาการ จำนวนหนึ่งจากภายในหรือภายนอกชุมชนตัดสินใจในปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชนให้แก่ ชุมชน เป็นการตัดสินใจโดยประชาชนในท้องถิ่นเอง

2.1.2 เป็นการเปลี่ยนแปลงจากการร่วมมือจากเล็กน้อยไปสู่ความร่วมมือ จำนวนมาก

2.1.3 เป็นการเปลี่ยนจากการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเพียงสองสามคน เปลี่ยนแปลงให้มีประชาชนเป็นจำนวนมากเข้ามามีส่วนร่วม

2.1.4 เป็นการเปลี่ยนแปลงจากการที่ทรัพยากร หรือผู้เชี่ยวชาญจาก ภายนอกเข้ามาให้ความช่วยเหลือ เป็นการใช้ทรัพยากรที่ท้องถิ่นรู้จัก และประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมา จากสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตนเองให้เป็นประโยชน์โดยตนเอง

2.1.5 เป็นการย้าที่ตัวประชาชนว่าเกิดอะไรขึ้นบ้าง หลังจากการพัฒนา ชุมชนได้เข้าไปแล้วในหมู่บ้าน

2.1.6 เป็นการเน้นระเบียบวินัย ในตัวบุคคลหรือการพัฒนาพฤติกรรมของ บุคคลมีการพัฒนาทางจิตใจสอดคล้องกับการพัฒนาวัตถุ

2.1.7 เป็นการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนา จะต้องต่อเนื่อง ตั้งแต่กระบวนการนำคนมาใช้ เช่น มีส่วนร่วมคิดริเริ่ม ตัดสินใจ การปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบ

2.2 การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ ได้แก่ การพัฒนาชุมชนที่เน้นย้ำถึงจุดหมายปลายทาง ได้แก่

2.2.1 เน้นไปที่จุดหมายปลายทางของการพัฒนาว่าต้องการอะไร แล้วนำการพัฒนาชุมชนเข้าไปใช้เพื่อให้จุดหมายปลายทางนั้น บรรลุผลสำเร็จตามที่ได้กำหนดไว้ล่วงหน้า

2.2.2 เป็นการนำวิธีการพัฒนาชุมชนเข้าไปเร่งรัด ทำให้เกิดการพัฒนารวดเร็วหรือใช้บำเหน็จรางวัลเป็นเครื่องล่อใจ หรืออาจเป็นโดยการให้การศึกษอบรม เป็นต้น

2.2.3 เมื่อยี่สิบปีที่ผ่านมา นักวางแผน นักเศรษฐศาสตร์ จะนำเอาแบบการพัฒนาชุมชนที่เป็นวิธีการ ไปใช้เพื่อให้เกิดสวัสดิการทางสังคม เพื่อการสาธารณสุข หรือการสันตนาการ

2.2.4 การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ เป็นการเน้นจุดหมายปลายทางของการพัฒนาว่าต้องการอะไร หรือบอกวัตถุประสงค์ ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับนโยบาย ทิศทางการเมือง และสิ่งแวดล้อมของชุมชน

2.3 การพัฒนาชุมชนเป็นโครงการ ได้แก่ การพัฒนาที่ได้วางระเบียบ และวิธีการตลอดจนเนื้อหาต่าง ๆ โดยระบุถึงกิจกรรมที่จะต้องทำให้สำเร็จ ได้แก่

2.3.1 มุ่งไปที่กิจกรรมโครงการ หากกิจกรรมหรือโครงการใดสำเร็จก็ถือว่าเป็นการพัฒนาชุมชนแล้ว

2.3.2 การดำเนินการ โครงการใด หากกิจกรรมอะไรสำเร็จเป็นที่พอใจของผู้ดำเนินการก็ถือว่าเป็นการพัฒนาชุมชน ประชาชนจะได้รับประโยชน์จากโครงการ โดยการเปลี่ยนแปลงไปเช่นใดก็ไม่คำนึง

2.3.3 ตัวอย่างการพัฒนาชุมชนเป็นโครงการ ได้แก่

- 1) การดำเนินกิจกรรมโครงการตามแผน 5 ปี หรือที่ปีที่แล้วแต่
- 2) โครงการสาธารณสุข
- 3) โครงการพัฒนาการเกษตร
- 4) โครงการพัฒนาอุตสาหกรรม
- 5) โครงการพักผ่อนหย่อนใจ

4) การวัดผลงานของโครงการดังกล่าว เป็นการวัดจากรายงานที่ปรากฏเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง

2.4 การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการ ได้แก่ การพัฒนาชุมชนที่มุ่ง
การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาในด้านจิตใจของประชาชนในชุมชน กล่าวคือ

2.4.1 เป็นการเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติของคน เพื่อนำไปสู่
การเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ

2.4.2 มุ่งหวังจะให้เกิดความเจริญก้าวหน้าขึ้นในชุมชนถึงขั้นอุปนิสัย
ค่านิยม และเป้าหมายของแต่ละชุมชนที่แตกต่างไปตามระบบการเมืองและสังคม

สรยุทธ จันทสุข (2552 :12) ได้สรุปความหมายไว้ว่า การพัฒนาชุมชนหมายถึง
การเปลี่ยนแปลงชุมชนให้ดีขึ้นในด้านพฤติกรรมแสดงออกของบุคคลในชุมชน
การเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ให้เป็นไปในทิศทางที่ได้
วางแผนไว้ โดยกระทำจากชุมชนทั้งหมดหรือกระทำร่วมกับการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน
หรือการกระทำจากภายนอกชุมชนทั้งหมดที่ชุมชนให้ความเห็นชอบก็ได้

จากแนวคิดการพัฒนาชุมชนได้นิยามว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น
และนิยามว่า ชุมชน หมายถึง องค์ประกอบของคน อาณาเขต ความสนใจร่วมกันและการ
ปฏิบัติต่อกันและความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์
วัฒนธรรม ความเอื้ออาทร ความเป็นเครือญาติ และการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ทั้งนี้ การพัฒนา
ชุมชนต้องขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องเป็นขบวนการทางสังคม ด้วยความคิดและการกระทำเพื่อ
แก้ปัญหาหรือให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ ดังนั้น คำว่า การพัฒนาชุมชน จึงเป็นการสร้างสรรค์
เปลี่ยนแปลงชุมชนที่อยู่รวมกันของคนให้ดีขึ้นกว่าเดิมจากระดับหนึ่ง ไปสู่อีกระดับหนึ่งหรือ
จากลักษณะหนึ่ง ไปสู่อีกลักษณะหนึ่งที่ดีกว่า

3. ปรัชญาการพัฒนาชุมชน

ปรัชญาการพัฒนาชุมชน ถือว่า “คน” เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสามารถทุกคน
คน มีพลังในเรื่องความคิด และความเป็นผู้นำซ่อนเร้นอยู่ในตัวพลังสามารถเจริญเติบโตและนำ
ออกมาใช้ได้หากได้รับการพัฒนา คนแต่ละคนหากมีโอกาสย่อมมีความสามารถที่เรียนรู้การ
เปลี่ยนแปลงทรศนะ การประพฤติ ปฏิบัติ พัฒนาความสามารถของตนเองได้ มีเอกลักษณ์เป็น
ของตนเอง ของแต่ละบุคคล ย่อมมีสิทธิและสามารถที่จะกำหนด วิธีการดำรงชีวิตของคนไป
ในทางที่ตนต้องการ การพัฒนาพลังขีดความสามารถของคนในชุมชนทุกด้าน เป็นสิ่งที่
ปรารถนาและมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนทุกคนและชุมชน โดยส่วนร่วม
(ยูวพันธ์ วุฒิเมธี. 2534 : 5 ; อ้างถึงใน กรมการพัฒนาชุมชน. 2548 ค : 53)

สรุป จากปรัชญาการพัฒนาชุมชน เชื่อว่าคนทุกคนมีความสามารถเท่าเทียมกันหากมีโอกาสได้รับการเรียนรู้ และมีสิทธิ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกันในการพัฒนาชุมชน

4. หลักการพัฒนาชุมชน

จากปรัชญาและแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน ได้นำมาเป็นหลักในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ต้องยึดเป็นแนวปฏิบัติที่สำคัญ ดังนี้ (กรมการพัฒนาชุมชน. 2548 : 55)

4.1 ยึดหลักความมีศักดิ์ศรี และศักยภาพของประชาชน เชื่อว่าประชาชนทุกคนมีศักยภาพ สามารถพัฒนาตนเองได้ หากมีโอกาสในการคิด วางแผน เพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน ด้วยตัวของเขาเอง

4.2 ยึดหลักการพึ่งตนเองของประชาชน จะต้องยึดมั่นว่า นโยบายการพัฒนาชนบทและวัตถุประสงค์จะต้องสนับสนุนให้ประชาชนพึ่งตนเองได้

4.3 ยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ วางแผน ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผลของการทำกิจกรรม เพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง อันเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในเรื่องความเป็นเจ้าของ

4.4 ยึดหลักประชาธิปไตย โดยเริ่มด้วยการประชุม ปรึกษาหารือร่วมกัน และคิดร่วมกัน ตัดสินใจว่าจะทำอะไร โดยมอบหมายให้แต่ละคนรับผิดชอบร่วมกัน โดยการช่วยเหลือกันและกันตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตย

สรุปได้ว่า จากแนวคิดและหลักการพัฒนาชุมชนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนนั้น การเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของประชาชน ผู้มีส่วนได้เสียในชุมชนในทุกขั้นตอนของกระบวนการตั้งแต่ขั้นเริ่มแรก คือ การศึกษาชุมชน วิเคราะห์ชุมชน ค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชนร่วมกัน และมีส่วนในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการในการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยการจัดทำแผนชุมชนถือเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

1. ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นสำนึกและความรับผิดชอบของประชาชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัว และสังคม เป็นทางออกที่ช่วยให้การพัฒนาสามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้เป็นอย่างดี อีกทั้งก่อให้เกิดความโปร่งใสขึ้นในสังคม เนื่องจากการตรวจสอบซึ่งกันและกันได้ มีผู้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

นเรศ สงเคราะห์สุข (2541 : 10) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะที่เป็นกระบวนการพัฒนาเริ่มตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ ได้แก่ การวิจัย (ศึกษาชุมชน) การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินการบริหารจัดการ การติดตามและการประเมินผล ตลอดจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546: 208) แบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1.1 การสนับสนุนทรัพยากร คือ การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ แรงงาน การช่วยเหลือกิจกรรม การเข้าร่วมในการวางแผน การประชุมแสดงความคิดเห็น การดำเนินการ การติดตามและการประเมินผล

1.2 อำนาจอำนาจของผู้เข้าร่วม คือ ผู้นำที่เป็นกรรมการหรือสมาชิก ซึ่งลักษณะการมีส่วนร่วมนี้แสดงถึงระบบอำนาจของผู้เกี่ยวข้อง จึงเป็นการโต้แย้งว่าการมีส่วนร่วมโดยใช้วิธีการพัฒนาความสามารถของประชาชนเป็นเพียงการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมเพียงบางส่วนเพราะว่าในบางกรณี ประชาชนไม่มีโอกาสเข้าร่วมการตัดสินใจเลือกทางออกที่ควรเป็น

อดิน รพีพัฒน์ (2549 : 107-111) ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้นำทุกอย่างไม่ใช่การกำหนดจากภายนอก แล้วให้ประชาชนเข้าร่วมแต่ต้องเป็นเรื่องของประชาชนคิดเอง โดยแบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 5 ขั้นตอนคือ

ขั้นที่ 1 การค้นหาปัญหาการหาสาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหา

ขั้นที่ 2 การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนแก้ไขปัญหา

ขั้นที่ 3 ขั้นตอนการปฏิบัติในกิจกรรมตามแผน

ขั้นที่ 4 ขั้นตอนการประเมินผลกิจกรรมพัฒนา

ขั้นที่ 5 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ที่ได้หลังการแก้ไขปัญหา

จากความหมายการมีส่วนร่วม ดังกล่าว สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม คือการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ขั้นตอนต่างๆ ที่ชุมชนกำหนดขึ้น ตั้งแต่ได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในงานต่างๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชนเอง ตั้งแต่การศึกษาข้อมูล การวิเคราะห์หาปัญหา การวางแผน การดำเนินกิจกรรม การรับผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล โดยประชาชนเป็นตัวนำในการกระทำกิจกรรมทุกขั้นตอน ทั้งนี้ ประชาชนอาจจะร่วมในทุกกิจกรรมจนครบตามวงจรหรือร่วมเป็นบางกิจกรรม ก็ได้

2. หลักการมีส่วนร่วม

2.1 แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน

สมนึก ปัญญาสิงห์ (2532 : 275-267) ได้ให้หลักการ และแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 6 ขั้นตอน กล่าวคือ

2.1.1 ต้องยึดหลักความต้องการและปัญหาของประชาชน เป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรมที่จะนำไปให้ประชาชน ต้องใช้เวลาในการกระตุ้นความสนใจ และให้ความรู้ เพื่อสร้างความ รู้ความเข้าใจแก่ประชาชน จนเขายอมรับความจำเป็นและเห็นประโยชน์ของการเข้าร่วมกิจกรรม

2.1.2 การดำเนินกิจกรรม ต้องเป็นไปในลักษณะกลุ่ม เพื่อสร้างพลังกลุ่มในการรับผิดชอบร่วมกัน

2.1.3 แนวทางในการพัฒนากิจกรรมต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของประชาชน ที่จะดำเนินการต่อไปได้โดยไม่ต้องพึ่งพาทายนอก โดยเฉพาะในระยะเริ่มแรก ต้องมีการทุ่มเทในลักษณะการให้เปล่า ต้องทำให้ประชาชนเกิดความสำนึกความเป็นเจ้าของกิจกรรม และต้องสามารถทำต่อไปเองได้เมื่อการช่วยเหลือจากภายนอกสิ้นสุดลง

2.1.4 กิจกรรมการพัฒนานำไปสู่ชุมชน ต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมความพร้อมขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ

2.1.5 การเริ่มต้นกิจกรรมต้องอาศัยผู้นำชุมชน และเป็นผู้นำที่ชาวบ้านมีความศรัทธาอยู่ในตัวอยู่แล้ว จะสามารถปรับทรศนะและยอมรับสิ่งใหม่ๆ ได้เร็วกว่าประชาชนทั่วไป

2.1.6 ขั้นตอนการดำเนินการต่างๆ ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นต้น เพื่อให้รับรู้และมีความเป็นเจ้าของตั้งแต่แรก

2.2 การมีส่วนร่วมในการพัฒนา

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2550 : 26) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยสรุปได้ 3 ส่วน คือ

2.2.1 ส่วนของการวางแผนพัฒนา จะเริ่มตั้งแต่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา การกำหนดนโยบาย และวัตถุประสงค์ในการแก้ไขบูรณาการ และพัฒนาการศึกษาชุมชนให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กำหนดความต้องการของชุมชน จัดลำดับความสำคัญของงาน กำหนดทรัพยากร และหาแหล่งทรัพยากร เพื่อนำไปสนับสนุนการจัดและพัฒนากิจกรรมในชุมชน

2.2.2 ส่วนของการจัดและดำเนินการตามแผนงาน โครงการ เป็นส่วนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการเข้ามาทำประโยชน์ในโครงการ โดยการร่วมมือช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน การบริหารงานและประสานงาน ตลอดจนการดำเนินการขอรับความช่วยเหลือจากภายนอก

2.2.3 ส่วนของการประเมินผลโครงการ เป็นส่วนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลว่าโครงการพัฒนาที่ดำเนินการนั้น บรรลุตามวัตถุประสงค์ไว้หรือไม่ การติดตามประเมินผลนั้นอาจเป็นการประเมินความก้าวหน้าหรือผลสรุปรวมทั้งโครงการ

2.3 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

หลักการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในโครงการต่าง ๆ ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีความผูกพันต่อโครงการนั้นเพื่อช่วยเนิ่นย้าให้เกิดความรู้สึกว่าโครงการนั้นเป็นความรับผิดชอบและเกิดจากน้ำพักน้ำแรงของพวกเขา ซึ่งในกระบวนการพัฒนาชุมชน ประชาชนจะมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้ (สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง. 2551 : 28)

2.3.1 มีส่วนร่วมในการคิดค้นปัญหาและศึกษาสาเหตุของปัญหา ขั้นตอนนี้ถือเป็นขั้นตอนแรกที่มีความสำคัญมาก เพราะปัญหาของชาวบ้านเป็นสิ่งที่ชาวบ้านต่างพบสัมผัสอยู่จนเกิดความเคยชิน โดยไม่คิดว่าสิ่งนั้นเป็นปัญหา จึงไม่กระตือรือร้นที่จะหาทางแก้ปัญหา

2.3.2 มีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการ โดยทั่วไปนักพัฒนาหรือนักวิชาการมักจะคิดว่าชาวบ้าน ไม่มีศักยภาพพอที่จะวางแผนดำเนินกิจกรรมด้วยตนเองได้ ซึ่งอาจมีความเป็นจริงแต่เพียงบางส่วน แต่หากนักพัฒนามีความเชื่อมั่นในศักยภาพของความเป็น

คนของทุกคนว่ามีศักยภาพที่จะพัฒนาได้ จึงเป็นหน้าที่ของนักพัฒนาที่จะเสริมความรู้หรือใช้เทคนิคต่าง ๆ เพื่อหาแนวทางในการจัดระบบความคิดของชาวบ้านให้สามารถวางแผนได้

2.3.3 มีส่วนร่วมในการลงทุนหรือปฏิบัติ คำว่าทุน อาจไม่ได้หมายถึงเฉพาะเงินทุนเท่านั้น แต่ชาวบ้านยังมีทรัพยากรที่อาจหามาได้เอง เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ วัสดุตามธรรมชาติในหมู่บ้าน และรวมถึงแรงงานของชาวบ้าน ส่วนในการปฏิบัติชาวบ้านสามารถที่จะเข้าร่วมดำเนินการในส่วนของการกระทำได้ สิ่งเหล่านี้จะส่งผลให้เกิดความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของและเห็นคุณค่าพร้อมที่ดูแลรักษา รวมทั้งได้เรียนรู้การทำงานในกิจกรรมนั้นด้วย

2.3.4 มีส่วนร่วมในการติดตามและการประเมินผล เป็นคำตอบสุดท้ายในการมีส่วนร่วม ที่เป็นการประเมินผลจะช่วยให้ทราบถึงขั้นตอนการทำงาน ผลสำเร็จ ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ทำให้สามารถปรับเปลี่ยนแผนให้เกิดผลงานที่ดีที่สุด ตลอดจนความต้องการสูงสุด

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมของประชาชน ต้องอยู่บนพื้นฐานความต้องการและปัญหาของประชาชนเป็นหลัก และเริ่มต้น โดยผู้นำชุมชน หรือผู้นำที่ชาวบ้านศรัทธา แล้วค่อยขยายไปสู่วงกว้าง และที่สำคัญต้องใช้เวลาในการกระตุ้น การให้ความรู้ เพื่อสานสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกัน เพื่อให้ประชาชนเกิดการยอมรับและเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของหมู่บ้านและชุมชนตลอดไป

3. ความสำคัญของการมีส่วนร่วม

มีนักวิชาการ จำนวนมากได้กล่าวถึง ความสำคัญของการมีส่วนร่วม เพื่อให้การดำเนินงาน / กิจกรรมต่างๆ บรรลุเป้าหมาย เช่น

อนงค์ พัฒนจักร (2535 : 36) กล่าวไว้ว่า ความสำคัญในส่วนที่เป็นปัญหา และควรดำเนินการอย่างเร่งด่วนของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าขึ้นอยู่กับ 3 สิ่ง กล่าวคือ

3.1 การสร้างองค์ทรงของคนยากจนในชนบท เพื่อเป็นตัวแทนของตนเองในการมีส่วนร่วมสัมพันธ์

3.2 การฝึกอบรมให้ความรู้ เสริมทักษะให้ประชาชนมีศักยภาพเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ได้ไม่ว่าจะเป็นการเป็นผู้ในระดับท้องถิ่น การบริหาร การสหกรณ์ หรือแม้แต่การต่อรองกับระบบราชการและกลุ่มอื่นๆ

3.3 การให้โอกาสสนับสนุนของรัฐในด้านการบริการ การฝึกอบรมและการเงิน แต่ควรให้ความช่วยเหลือในลักษณะที่เป็นส่วนหนึ่งของทรัพยากร

วันชัย วัฒนศัพท์ (2544 : 7) ได้ให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน ว่าก่อให้เกิดแนวทางซึ่งสามารถที่จะแก้ปัญหาอย่างชาญฉลาด เป็นช่องทางที่จะก่อให้เกิด การปฏิสัมพันธ์อย่างจริงจังและเป็นทางหนึ่งที่จะก่อให้เกิดความมั่นใจต่อสาธารณชน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมมีความสำคัญเพราะเป็นการใช้พลังอำนาจ ร่วมกันของสมาชิกในการพัฒนา คือก่อให้เกิดแนวทางซึ่งสามารถที่จะแก้ปัญหา ทำให้เกิด การพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะเกิดจากการที่คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมสร้างสรรค์ความเจริญ เป็น การสนับสนุนให้เกิดการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นทีม เพื่อสร้างความร่วมมือร่วมใจ เกิด การประสานงานและความรับผิดชอบร่วมกัน ในการที่จะพัฒนาท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดความรู้สึก เป็นเจ้าของร่วมกัน

4. รูปแบบขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน

ในการดำเนินงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะงานนั้นจะดำเนินการ โดยบุคคลหรือ โดยสมาชิก มีนักวิชาการหลายท่าน ได้จำแนกแยกแยะรูปแบบขั้นตอนการมีส่วนร่วมของ ประชาชน ดังนี้

4.1 การมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนา

บัญชา แก้วส่อง (2531 : 15-19) ได้อธิบายการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนใน การพัฒนา ซึ่งเป็นการวัดเชิงคุณภาพแบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย

4.1.1 การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามี ส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมใน การตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนในการจัดลำดับความสำคัญของ ความต้องการนั้นๆ

4.1.2 การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผนโครงการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและ แนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้ในโครงการ เป็นต้น

4.1.3 การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินการโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามาทำ ประโยชน์ที่พึงได้รับจากโครงการ ในการมีส่วนร่วมในการออกทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และ แรงงานหรือโดยการบริหารงานและประสานงานตลอดจนการดำเนินการขอความช่วยเหลือ จากภายนอก

4.1.4 การมีส่วนร่วมในขั้นรับผลที่เกิดโครงการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชน เข้ามามีส่วนในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจาก โครงการ หรือมีส่วนร่วมในการรับผลเสียที่ อาจเกิดจากโครงการ ซึ่งผลประโยชน์หรือผลเสียนี้อาจเป็นด้านวัตถุ หรือด้านจิตใจที่มีผลต่อ สังคมหรือบุคคลก็ได้

4.1.5 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลโครงการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินว่า โครงการพัฒนาที่พวกเขาดำเนินการนั้นบรรลุตาม วัตถุประสงค์ที่กำหนดหรือไม่ การประเมินผลนี้อาจเป็นการประเมินผลย่อย (Formative evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลความก้าวหน้าของ โครงการที่กระทำกันเป็นระยะๆ หรือการ ประเมินผลรวม

4.2 องค์ประกอบการมีส่วนร่วม

อนงค์ พัฒนจักร (2535 : 38) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมที่ดีถือว่าเป็น ขั้นตอนแท้จริงหรือสมบูรณ์ ประกอบด้วย 8 ขั้นตอน คือ

4.2.1 การวางแผน ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ ปัญหาจัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามและ การประเมินผลและที่สำคัญจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย

4.2.2 การดำเนินกิจกรรม ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดสรร ควบคุมทางการเงินและการบริหาร

4.2.3 การใช้ประโยชน์ ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการนำเอากิจกรรม มาใช้ประโยชน์ได้ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของการพึ่งตนเองและการควบคุมทางสังคม

4.2.4 การได้รับประโยชน์ ประชาชนจะต้องได้รับการแจกจ่าย ผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่ที่เท่ากัน ซึ่งอาจจะเป็นผลประโยชน์ส่วนตัว สังคมหรือวัตถุ ก็ได้

4.2.5 ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

4.2.6 ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถ ของตนเองและของหน่วยงาน

4.2.7 ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรมให้บรรลุ เป้าหมายที่วางไว้

4.2.8 ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและ กิจกรรม ที่ได้ทำไว้ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

4.3 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการพัฒนา

อคิน รพีพัฒน์ (2539 : 49) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ไว้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

4.3.1 มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การพิจารณาปัญหาและจัดลำดับ ความสำคัญของปัญหา

4.3.2 มีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา

4.3.3 มีส่วนร่วมในการค้นหาและพิจารณาแนวทางวิธีการในการแก้ปัญหา

4.3.4 มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา

4.3.5 มีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมการพัฒนา

4.4 รูปแบบของการมีส่วนร่วม

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization : WHO ได้เสนอว่า รูปแบบของการมีส่วนร่วมที่ถือว่าเป็นรูปแบบที่แท้จริงนั้นจะต้องประกอบด้วยขบวนการ 4 ขั้นตอน คือ (อนุวงศ์ ชานูตร. 2543 : 12)

4.4.1 การวางแผน (Planning) ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ ปัญหา จัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามและ ประเมินผล และประการสำคัญคือการตัดสินใจด้วย

4.4.2 การดำเนินกิจกรรม (Implementation) ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมใน การจัดการและบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรรควบคุมทางการเงิน และการบริการ

4.4.3 การใช้ประโยชน์ (Utilization) ประชาชนจะต้องมีความสามารถในการ นำกิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของการพึ่งพาตนเองและการ ควบคุมทางสังคม

4.4.4 การได้รับผลประโยชน์ (Obtaining benefits) ประชาชนจะต้องได้รับ การแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่เท่ากัน ซึ่งอาจจะเป็นผลประโยชน์ส่วนตัว ผลประโยชน์ของกลุ่ม หรือผลประโยชน์ของสังคมโดยรวม

4.5 จำแนกรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน

กรณีการ ชมดี (2524 : 13 ; อ้างถึงใน จุฑามาศ ศรีศิริพรพันธ์. 2548 : 13)

ได้จำแนกรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 11 รูปแบบ กล่าวคือ

- 4.5.1 การมีส่วนร่วมในการประชุม
- 4.5.2 การมีส่วนร่วมในการออกเงิน
- 4.5.3 การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
- 4.5.4 การมีส่วนร่วมในการเป็นผู้นำ
- 4.5.5 การมีส่วนร่วมในการสัมภาษณ์
- 4.5.6 การมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ชักชวน
- 4.5.7 การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริจาค
- 4.5.8 การมีส่วนร่วมในการเป็นผู้บริโภค
- 4.5.9 การมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ริเริ่มหรือผู้เริ่ม
- 4.5.10 การมีส่วนร่วมในผู้ใช้แรงงาน
- 4.5.11 การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์

จากแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน จะประกอบด้วยขั้นตอนอย่างน้อย 5 ขั้นตอน คือ การศึกษาปัญหา วางแผนแก้ไขปัญหา ขั้นตอนการปฏิบัติ การประเมินผล และการร่วมรับผลประโยชน์

5. กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

ทศพล กฤตยพิสิฐ (2537 : 13) กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ซึ่งเป็นการวัดเชิงคุณภาพออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นการริเริ่มการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา/สาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชน และจัดลำดับความสำคัญของความต้องการของชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผนในการพัฒนาซึ่งเป็นขั้นตอนของการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ของโครงการ วิธีการตลอดจนแนวทางการดำเนินงาน และทรัพยากรที่จะใช้

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินการพัฒนา เป็นส่วนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ เทคโนโลยี ฯลฯ จากองค์กรภาคีพัฒนา

ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นตอนรับผลประโยชน์จากการพัฒนา ซึ่งเป็นทั้งการได้รับผลประโยชน์ทางด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ

ขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการพัฒนาเป็นการประเมินว่าการที่ประชาชนเข้าร่วมพัฒนา ได้ดำเนินการสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด การประเมินอาจประเมิน แบบย่อยเป็นการประเมินผลความก้าวหน้าเป็นระยะ ๆ หรืออาจประเมินผลรวม ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวมยอด

วันชัย วัฒนศัพท์ (2544 : 19) ระบุว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการสื่อสารสองทางที่มีเป้าหมายโดยรวมเพื่อที่จะเกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้น และได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน ประชาชนไม่สามารถที่จะมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพในการตัดสินใจ ถ้าหากไม่ได้มีการรับรู้ข้อมูลอย่างเพียงพอถึงทางเลือกและผลที่ตามมา การมีส่วนร่วมของประชาชนในการให้ข้อมูลต่อสาธารณชนและแสดงความคิดเห็นต่อโครงการที่นำเสนอและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดสำหรับทุกๆ คน

สรุปได้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกลไก ซึ่งสาธารณชนไม่เพียงแต่ได้รับรู้ก่อนการตัดสินใจ แต่ยังมีโอกาสมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสิ้นสุดกระบวนการตัดสินใจ ในอีกด้านหนึ่งการตัดสินใจโดยกระบวนการมีส่วนร่วมได้สร้างความชอบธรรม เพราะประชาชนได้เข้าร่วมกระบวนการ โดยตลอดไม่ใช่การมีส่วนร่วมของประชาชนจะทำให้เกิดผลการตัดสินใจในลักษณะฉันทามติ

6. ปัจจัยในการมีส่วนร่วมของประชาชน

ลออาน วุฑฒิกกรรมรักษา (2526 : 25) พบว่า อายุ เพศ การศึกษา อาชีพ และ ความยาวนานในการอาศัยในท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

6.1 ปัจจัยพื้นฐานในการระดมการมีส่วนร่วม

ไชยชนะ สุทธิวรชัย (2536 : 20) ได้เสนอปัจจัยพื้นฐานในการระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 2 ประการ คือ

6.1.1 ปัจจัยของสิ่งจูงใจ จากสภาพความเป็นจริงของชาวชนบทจะเข้าร่วมกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ทั้งในแง่การร่วมแรง ร่วมทรัพยากร หรืออื่น ๆ นั้นจะมีเหตุผล คือ

การมองเห็นว่าตนจะได้รับผลประโยชน์ตอบแทนในสิ่งที่ตนทำไป ซึ่งถือเป็นเรื่องของ การกระตุ้นให้เกิดสิ่งจูงใจเป็นตัวนำ ซึ่งถือเป็นเรื่องของ การก่อให้เกิดสิ่งจูงใจ

6.1.2 ปัจจัยโครงการของช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วม แม้ว่าชาวชนบท เป็นจำนวนมากจะเห็นประโยชน์ของการเข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาแต่ก็ไม่อาจจะเข้าไป มีส่วนร่วมในกิจกรรมได้ เนื่องจากมองไม่เห็นช่องทางของการเข้าร่วม หรือเข้าร่วมแล้ว ก็ไม่ได้ รับผลดังที่คาดหวังไว้ เพราะการเข้ามามีส่วนร่วมกันนั้น มิได้มีการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ที่ เหมาะสม เช่น ภาวะผู้นำถูกระเบียบแบบแผน ลักษณะการทำงาน เงื่อนไขการเข้าร่วม เป็นต้น ดังนั้นพื้นฐานทางด้าน โครงการของช่องทางในการเข้าร่วม จึงควรมีลักษณะ ดังนี้

1) เปิดโอกาสให้ทุก ๆ คนและทุก ๆ กลุ่ม ในชุมชนมีโอกาสเข้าร่วมใน การพัฒนาในรูปแบบใด รูปแบบหนึ่ง โดยการเข้าร่วมอาจจะอยู่ในรูปของการมีตัวแทนหรือ การเข้าร่วมโดยตรง

2) ควรมีเวลากำหนดที่ชัดเจน เพื่อผู้เข้าร่วมจะสามารถกำหนดเงื่อนไขของ ตนเองได้ตามสภาพเป็นจริงของตน

3) กำหนดลักษณะของกิจกรรมที่แน่นอนว่าจะทำอะไร

วัชรภรณ์ เขียมสะอาด (2538 : 26) กล่าวถึงปัจจัยทางวัฒนธรรมของประชาชน ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม ได้แก่ ลักษณะของบุคคล คือ อายุ เพศ สถานภาพทาง สังคม อาชีพ การศึกษา ดินที่อยู่อาศัย ค่านิยม และทัศนคติ

6.2 การติดต่อสื่อสาร

อำภรณ์ ช่างเกวียน (2540 : 33-34) กล่าวว่า ปัจจัยอีกตัวหนึ่งที่เป็นแรง กระตุ้นให้บุคคลตัดสินใจเข้าร่วมกระทำกิจกรรมใหม่ ๆ ในชุมชน หรือยอมรับสิ่งใหม่ ๆ คือ การติดต่อสื่อสาร และลักษณะส่วนตัวของบุคคล นั้นๆ

6.2.1 ปัจจัยช่องทางการสื่อสาร เป็นวิธีการที่ผู้ส่งข่าวสารไปยังผู้รับสารใน 2 ลักษณะ คือ

1) ช่องทางที่สื่อสารมวลชน (Mass media channel) เป็นวิถีทางใน การถ่ายทอดข่าวสารที่เกี่ยวกับการสื่อสาร เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร และสื่อประเภท อื่น ๆ เช่น ภาพยนตร์ วิทยุ โทรทัศน์ ซึ่งมีความสำคัญในการเพิ่มความรู้ แพร่กระจายข่าวสาร และสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติบุคคลได้

2) ช่องทางสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal channel) เป็น การติดต่อระหว่างบุคคลเพื่อถ่ายทอดข่าวสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้มากกว่าสื่อประเภทอื่น ๆ

6.2.2 ปัจจัยเกี่ยวกับลักษณะส่วนตัว (Personal characteristic)

ประกอบด้วย อายุ สถานภาพทางสังคม ฐานะทางเศรษฐกิจ ขนาดที่ดิน การถือครองที่ดิน และ ความสามารถเฉพาะอย่าง รวมถึงระดับการศึกษา

7. ประโยชน์ของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

เกรตัน (Creighton. 2001 : 7-10 ; อ้างถึงใน กวินา คำก้อน. 2552 : 20-21) ใน การดำเนินกิจกรรมใดๆ หากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในองค์กรจะทำให้การดำเนินงานไม่ สามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ กระบวนการมีส่วนร่วมจึงมีประโยชน์ ดังนี้

7.1 เพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ก่อให้เกิดการพิจารณาถึงทางเลือกใหม่แทนวิธีการที่ได้เคยใช้กันมาในอดีต สาธารณชนมักจะมีความรู้ ข้อมูลที่สำคัญ ซึ่งทำให้เกิดความแตกต่างในการจะนำไปสู่การตัดสินใจ ก่อให้เกิด ความแตกต่างระหว่าง โครงการที่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ

7.2 การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา การมีส่วนร่วมของประชาชน สามารถเกิดผลในการยอมรับอย่างสูงต่อการตัดสินใจ โดยกลุ่มซึ่งมีส่วนได้ส่วนเสียใน การตัดสินใจนั้นๆ ในกรณีนี้จะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างการนำไปปฏิบัติ ทำให้เกิดการ ประหยัดค่าใช้จ่าย ซึ่งโดยทั่วไปอาจจะแพงกว่าค่าใช้จ่ายในการทำโครงการการมีส่วนร่วมของ ประชาชน

7.3 การสร้างฉันทามติ การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถที่จะสร้าง ข้อตกลงที่มั่นคงและยืนยาวและการยอมรับระหว่างกลุ่มซึ่งก่อนหน้านี้ อาจจะมีความเห็น ขัดแย้งกันคนละทาง การมีส่วนร่วมยังก่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างคู่กรณี ลดความขัดแย้งทาง การเมืองและสร้างให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจ

7.4 การเพิ่มความง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ทำให้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของเป็นการตัดสินใจนั้น และครั้งหนึ่งเมื่อได้ร่วมตัดสินใจแล้วย่อม ต้องการที่จะเห็นสิ่งนั้นนำไปปฏิบัติได้ ไม่เพียงแต่จะมีความสนับสนุนทางการเมืองต่อ การนำไปปฏิบัติ แต่กลุ่มและปัจเจกชนอาจจะรู้สึกกระตือรือร้นในการที่จะช่วยให้เกิดผล ในทางปฏิบัติ

7.5 การหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าใน “กรณีที่ย่ำแย่ที่สุด” กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดโอกาสที่ผู้กรณีจะแสดงความต้องการของกลุ่มเขา และความห่วงกังวลที่ปราศจากความรู้สึกที่เป็นปฏิบัติ การมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ต้นสามารถลดการเผชิญหน้ากันอย่างรุนแรงที่อาจจะเป็นไปได้

7.6 การดำรงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม วิธีทางที่จะนำไปสู่ความชอบธรรมและการดำรงอยู่ของความชอบธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการตัดสินใจก่อให้เกิดความขัดแย้ง ก็คือจะต้องใช้กระบวนการตัดสินใจซึ่งโปร่งใสและน่าเชื่อถือต่อสาธารณชนและซึ่งให้สาธารณชนมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของประชาชนยังก่อให้เกิดความเข้าใจถึงเหตุผลที่นำไปสู่การตัดสินใจนั้นๆ

7.7 การดำรงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม วิธีทางที่จะนำไปสู่ความชอบธรรม และการดำรงอยู่ของความชอบธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการตัดสินใจก่อให้เกิดความขัดแย้ง ก็คือจะต้องใช้กระบวนการตัดสินใจซึ่งโปร่งใสและน่าเชื่อถือต่อสาธารณชนและซึ่งให้สาธารณชนมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของประชาชนยังก่อให้เกิดความเข้าใจถึงเหตุผลที่นำไปสู่การตัดสินใจนั้นๆ

7.8 การพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน ประโยชน์อันสำคัญอย่างยิ่งของการมีส่วนร่วมของประชาชน คือการให้การศึกษาต่อสาธารณชนที่ดีขึ้นกว่า ผู้มีส่วนร่วมไม่เพียงแต่จะเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหา แต่เขายังได้เรียนรู้ด้วยว่ากระบวนการตัดสินใจ โดยองค์กรส่วนท้องถิ่นของเขาจะเป็นอย่างไร และทำไมจึงต้องตัดสินใจดังกล่าว การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นเวทีการฝึกที่มีประสิทธิภาพของผู้นำท้องถิ่นในอนาคตอีกด้วย

จากประโยชน์ของกระบวนการมีส่วนร่วม สรุปได้ว่ากระบวนการมีส่วนร่วมช่วยให้การตัดสินใจของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการยอมรับ ลดการขัดแย้ง นำไปสู่การมีส่วนร่วมในการวางแผน ดำเนินการ เกิดความรู้สึกห่วงหาพันเป็นเจ้าของ ร่วมติดตามและประเมินผลทำให้การจัดทำแผนชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการ

1. ความหมายของกระบวนการ มีผู้ให้ความหมายคำว่า กระบวนการไว้ ดังนี้

วัลลภ กันทรวิชัย (2534 : 12) ให้ความหมายว่า กระบวนการหมายถึง แนวทางการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างมีขั้นตอน ซึ่งวางไว้อย่างเป็นลำดับตั้งแต่ต้นจนจบแล้ว

เสร็จตามจุดประสงค์ที่วางไว้ ขั้นตอนดังกล่าวช่วยให้การดำเนินการมีประสิทธิภาพนำไปสู่ความสำเร็จตามจุดประสงค์เป้าหมายที่วางไว้ โดยใช้เวลาและทรัพยากรน้อยที่สุด

กาญจนา นาคสกุล (2552 : 25) กล่าวว่า กระบวนการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เป็นลำดับตามระบบของสิ่งที่ดำเนินไปตามธรรมชาติ ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบ เช่น กระบวนการสังเคราะห์แสงของพืช กระบวนการเจริญเติบโตของเด็ก ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดาจนคลอดออกมาสู่โลก ซึ่งวิธีดำเนินการตามแบบแผนและขั้นตอนที่ได้กำหนดไว้แน่นอน เช่น เขาต้องการให้มีการพิจารณาข้อกล่าวหาตามกระบวนการยุติธรรมของศาล กระบวนการจัดการเรียนการสอน เป็นต้น

2. กระบวนการชุมชน หรือกระบวนการจัดระเบียบชุมชน

ขนิษฐา กาญจนรังสีนนท์ (2552 : 1-2) กระบวนการชุมชนเป็นการจัดระเบียบชุมชนที่เน้นแนวทางการพัฒนาความเป็นชุมชน หน้าที่ของกระบวนการชุมชน คือ การรักษาและพัฒนาคุณค่าทางกายภาพที่สามารถเพิ่มมูลค่าให้กับสินทรัพย์ของชุมชน เน้นกิจกรรมที่ทำโดยคนในชุมชนด้วยรูปแบบการทำงานร่วมกันเพื่อส่วนรวมของชุมชน กระบวนการชุมชน มี 5 ขั้นตอน ได้แก่

2.1 การวิเคราะห์ชุมชน เป็นการเรียนรู้เรื่องราวของชุมชน โดยการวิเคราะห์ที่เน้นปัญหาของชุมชน กับการวิเคราะห์ที่เน้นคุณค่า ซึ่งเป็นจุดเริ่มในการจัดระเบียบชุมชนและการพัฒนาที่มุ่งเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในชุมชน ให้กลับมาเชื่อมั่นในพลังของตนเอง

2.2 การเรียนรู้และการตัดสินใจร่วมกัน ประชาชนทำการเรียนรู้และตัดสินใจร่วมกันในเรื่องส่วนรวมของชุมชน การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างประชาชนทำให้เกิดความเข้าใจกันและกัน พร้อมกับเป็นการสร้างการตระหนักรู้ในหน้าที่ของตนในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาชุมชน

2.3 การวางแผนชุมชน การจัดทำแผนชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและดำเนินการพัฒนาชุมชนของตนได้อย่างเต็มศักยภาพที่มี โดยยึดถือแผนงานของชุมชนทั้งแผนพึ่งตนเอง แผนความร่วมมือ และแผนการสนับสนุน

2.4 การดำเนินกิจกรรมของชุมชน ชุมชนสามารถนำแผนชุมชนไปดำเนินการเพื่อให้กิจกรรมของชุมชนเกิดกระบวนการชุมชนได้ 3 แนวทาง คือ แบ่งงานกันทำภายในชุมชน ระดมทรัพยากรจากภายนอก เสนอให้หน่วยงานภายนอกดำเนินการ

2.5 การประเมินผลชุมชน การกำหนดตัวชี้วัดสำหรับการประเมินผลการปฏิบัติงานของชุมชน เป็นการประเมินประสิทธิภาพ การดำเนินงานพัฒนาชุมชน เพื่อนำมาปรับปรุงการทำงาน และปรับปรุงระบบติดตามผลงาน ให้มีความคุ้มค่าและเป็นไปได้ในการนำมาแผนไปสู่การปฏิบัติ

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการพอสรุปได้ว่า กระบวนการหมายถึง การดำเนินตามลำดับขั้นตอน ตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงจุดสุดท้าย โดยต้องกระทำอย่างต่อเนื่องและมุ่งสู่เป้าหมายสุดท้ายของการดำเนินการ ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้กิจกรรมต่าง ๆ และผู้ศึกษาได้นำไปใช้ในกระบวนการแผนชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำแผนชุมชน

1. ความหมายแผนชุมชน

แผนชุมชน คือ ขบวนการวิเคราะห์ วิจัยปัญหาว่าคืออะไรและจะทำอะไร คือ การวิเคราะห์ทางเลือก เป็นกระบวนการทางปัญญาที่ทรงพลัง เมื่อวิเคราะห์แล้วนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงซึ่งจะนำไปสู่การแก้ปัญหา กระบวนการจัดทำแผนชุมชน เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Interactive learning interaction) (ประเวศ วะสี. 2551 : 43)

แผนชุมชน คือ ส่วนหนึ่งของระบบการบริหารจัดการชุมชน ซึ่งแสดงถึงประสิทธิภาพของความร่วมมือและการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเอง ชุมชนที่สามารถบริหารจัดการกับการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ ชุมชนจะมีการดำเนินการใน 6 เรื่อง คือ มีระบบข้อมูล มีแผนชุมชน มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มีการนำแผนไปปฏิบัติ มีทุนของชุมชน และมีองค์กรที่เข้มแข็งอย่างน้อย 1 องค์กร (ขนิษฐา กาญจนรังสีนนท์. 2548 : 43)

แผนชุมชน หมายถึง กิจกรรมพัฒนาที่เกิดขึ้นจากคนในชุมชนที่มีการรวมตัวกันเพื่อจัดทำแผนขึ้นมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน หรือท้องถิ่นของตนเองให้เป็นไปตามที่ต้องการและสามารถแก้ปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกันได้ โดยคนในชุมชนได้มาร่วมกันคิด ร่วมกำหนดแนวทาง และกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน โดยยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพิงภายนอก ด้วยการคำนึงถึงศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเป็นหลัก ซึ่งบางกิจกรรมชุมชนไม่สามารถทำเองได้ ก็สามารถขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกได้ โดยชุมชนเป็นผู้เสนอแผนชุมชนบรรจุไว้ในแผนงาน / โครงการ ขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หรือ แผนงาน/ โครงการของราชการได้ แผน

ชุมชนอาจมีชื่อเรียกแตกต่างกันตามความเข้าใจของแต่ละท้องถิ่น เช่น แผนแม่บทชุมชน แผนชุมชนทั้งตนเอง แผนชีวิต เป็นต้น และนักวิชาการอีกท่านหนึ่งได้ให้ความหมายไว้ดีกว่า แผนชุมชน คือ แผนที่ชุมชนร่วมกันคิด กำหนดเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยกำหนดเป็นกิจกรรม/โครงการ ที่ชุมชนทำเองได้ร่วมกับหน่วยงานหรือหน่วยงานทำให้ (กรมพัฒนาชุมชน. 2550 : 48)

จากความหมายของแผนชุมชนสามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่าแผนชุมชน คือ แผนที่คนในชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันกำหนดขึ้นเพื่อวางเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นตนเอง โดยใช้ข้อมูลเป็นฐานแผนชุมชนจะเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนโดยตรง เป็นกิจกรรมทางเลือกที่เกี่ยวกับการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของคนในชุมชนที่คนในชุมชนช่วยกันคิด เพื่อทำให้อุณหภูมิของคนในชุมชนเป็นไปอย่างหวังไว้

2. การจัดทำแผนชุมชน

สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (2543 : 44) การจัดทำแผนชุมชน หมายถึง การกำหนดอนาคตหรือความมุ่งหวังของชุมชน ว่าอยากจะทำให้ชุมชนที่เราอยู่เป็นอย่างไร แทนที่จะให้ส่วนราชการหรือคนอื่นมาคิด มากำหนดให้เหมือนแต่ก่อน ดังนั้นการพัฒนาหรือการแก้ปัญหามุมบ้าน ของตำบล ของท้องถิ่น จึงต้องให้สมาชิกในชุมชนเป็นหลักในการกำหนด ส่วนหน่วยงานของรัฐ องค์กรต่าง ๆ หรือบุคคลอื่น เป็นเพียง ผู้สนับสนุน หรือพี่เลี้ยง คอยให้คำปรึกษาและช่วยเสริมในสิ่งที่ชุมชนทำไม่ได้

ขนิษฐา กาญจนรังสีนนท์ (2552 : 10) ให้ความหมายของการจัดทำแผนชุมชนว่า หมายถึง การวางแผน การใช้พลังชุมชนในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชนเพื่อการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน นำมาใช้ดำเนินการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเอง การวางแผนของชุมชน เป็นสิ่งที่ต้องริเริ่ม โดยชุมชน การจัดทำแผนชุมชน เป็นกระบวนการของชุมชนที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียน และร่วมรับผลประโยชน์จากการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง ทำให้มีระบบและข้อมูลที่เพียงพอ ในการตัดสินใจ เกิดความเชื่อมั่นในทรัพยากรชุมชน ศักยภาพชุมชน และภูมิปัญญาของตนเองเพิ่มมากขึ้น และการจัดทำแผนชุมชนสามารถนำไปสู่การเกิดพลังอำนาจในการจัดการกับปัญหาของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการจัดทำแผนชุมชนคือการกำหนดอนาคตของชุมชนว่าจะให้ชุมชนมีการพัฒนาไปในทิศทางใด โดยอาศัยความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนในการ

ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล หาปัญหาและหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน และร่วมกันดำเนินการ ติดตามประเมินผล

3. การจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม

การแก้ไขปัญหาดังกล่าวและความยากจนเชิงบูรณาการ ปีพ.ศ. 2548 เพื่อ เสริมสร้างศักยภาพการพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง ด้วยความร่วมมือของส่วนราชการ หน่วยงาน ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และภาคีในการพัฒนาทุกส่วน โดยการบูรณาการทรัพยากรทั้ง กำลังคน กิจกรรม และงบประมาณดำเนินการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยมีขั้นตอน ดังนี้ (กรมการพัฒนาชุมชน. 2548 ข : 17)

3.1 คณะวิทยากรจัดทำแผนชุมชนระดับตำบล และคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) ทำความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับการจัดทำแผนชุมชน

3.2 คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) ชักชวนและเชิญผู้แทนของชาวบ้านแต่ละหมู่บ้าน เข้าร่วมประชุมจัดทำแผนชุมชน

3.3 คณะวิทยากรจัดทำแผนชุมชน ระดับตำบล และ คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) ร่วมกันจัดประชุมชาวบ้าน โดยมีวิทยากรเป็นพิธีกรประชุม ทำการประชุม 2 วัน โดยใช้ วิธีการกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนแสดงความคิดเห็น หาข้อสรุปร่วมกัน โดยใช้การเขียน รูปภาพเป็นสื่อ เพื่อให้ผู้เข้าประชุมมีโอกาส วิเคราะห์สถานการณ์หมู่บ้านในอดีต สถานการณ์ ปัจจุบัน กำหนดอนาคตของหมู่บ้านว่าจะพัฒนาในด้านใดอย่างไร และร่วมกันวางโครงการที่ พัฒนา โดยแยกออกเป็น 3 ประเภท ประกอบด้วย กิจกรรมหรือโครงการที่ชาวบ้านทำเอง (ทำเอง) กิจกรรมหรือโครงการที่ชาวบ้านทำเองบางส่วน (ทำร่วม) กิจกรรมหรือโครงการที่ ชาวบ้านภายนอกบางส่วน (ทำร่วม)

3.4 รวบรวมกิจกรรมหรือโครงการจัดทำแผนเป็นแผนชุมชน

3.5 เมื่อได้กิจกรรมหรือโครงการขั้นที่ 4 แล้วให้แต่ละหมู่บ้านเสนอแผนชุมชน ของตนเองต่อที่ประชุมเจรจาภาคีเพื่อสนับสนุนกิจกรรมตามแผนชุมชนต่อไป

4. กระบวนการแผนชุมชน

4.1 กระบวนการของชาวบ้าน

สำนักนโยบายยุทธศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข (2546 : 24-26) กล่าวว่า กระบวนการแผนชุมชน เป็นกระบวนการของชาวบ้านในการพัฒนาตนเอง เพื่อให้เกิด การพึ่งพาซึ่งกันและกัน และการพึ่งพาชุมชนโดยมีขั้นตอนดังนี้

4.1.1 ขั้นตอนการจัดเวทีชาวบ้าน เป็นการรวมสมาชิกของชุมชน พุคคุษหรือเกี่ยวกับปัญหาของชุมชนเพื่อค้นหาตนเองและชุมชน โดยร่วมกันกำหนดชีวิตตนเอง

4.1.2 ขั้นตอนกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นการนำข้อมูลสำคัญของชุมชนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการสรุปข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการ

4.1.3 ขั้นตอนกำหนดทิศทางและกิจกรรมของชุมชน เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาร่วมกันค้นหาทางออกของปัญหา กำหนดจุดหมายของชุมชน กำหนดกิจกรรมที่ต้องทำ กำหนดระยะเวลาดำเนินการของแต่ละกิจกรรม

4.1.4 ขั้นตอนเปิดเวทีประชาคมวิจารณ์แผนชุมชน เพื่อให้สมาชิกได้รับรู้และร่วมเสนอแนวทางปรับปรุงแผนชุมชนให้เป็นที่ยอมรับ

4.1.5 ขั้นตอนที่ชุมชนมีส่วนร่วมจัดทำแผนชุมชน โดยชุมชนร่วมกับสมาชิกชุมชนร่วมกันบันทึกความสำเร็จ และปัญหาอุปสรรคเพื่อเป็นบทเรียนของชุมชน

4.2 ความหมายของกระบวนการแผนชุมชน

จารุพงศ์ พลเดช (2550 : 97) ได้ให้ความหมายของกระบวนการแผนชุมชนว่า หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำร่วมกันของคนในชุมชน ที่มาร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์ของชุมชน แล้วนำมาร่วมกันตัดสินใจวางแผน ดำเนินการรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผลการกระทำกิจกรรมของชุมชนร่วมกัน กระบวนการแผนชุมชน ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน

4.2.1 ขั้นเตรียมการ ประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ได้แก่ การสร้างทีมวิทยากร การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน การสร้างความเข้าใจเพื่อแสวงหาความร่วมมือ เจ้าหน้าที่เผยแพร่แนวคิดกับผู้นำ สร้างภาคีในการจัดทำแผน สร้างกระบวนการเรียนรู้ (สร้างความรู้ความเข้าใจ) แก่ผู้เกี่ยวข้อง การสร้าง/สรรหาแกนนำ อาสาสมัคร ที่จะขับเคลื่อน/ดำเนินการประชุมแกนนำเพื่อวางแผนการจัดทำแผนชุมชน และการเตรียมชุมชน สร้างกระบวนการเรียนรู้ (สร้างความรู้ความเข้าใจ) ศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบ

4.2.2 ขั้นดำเนินการจัดทำแผนชุมชน ประกอบด้วย ขั้นตอนการออกแบบเครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูล การทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ของเครื่องมือ และรายละเอียดของเครื่องมือร่วมกัน การร่วมกันจัดเก็บข้อมูล การจัดเวทีนำเสนอข้อมูลเพื่อรับรู้และเกิดการยอมรับ ตรวจสอบ วิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ปัญหา จัดหมวดหมู่ปัญหา กำหนดแนวทางแก้ไข กำหนดโครงการ/กิจกรรม จัดทำร่างแผนชุมชน มีการเสนอแผนฯ/ปรึกษาพิจารณา จัดเวทีถกแถลง ทบทวน พิจารณาร่างแผนฯ การจัดทำรูปเล่ม (ลายลักษณ์อักษร) เพื่อ

เผยแพร่ ประสานความร่วมมือ ประสานงานกับภาคีการพัฒนา เสนอหน่วยงานในส่วนที่
ต้องการขอรับการสนับสนุน

4.2.3 ขั้นดำเนินการพัฒนาชุมชนด้วยแผนชุมชน ประกอบด้วย การ
ดำเนินการตามแผนชุมชน โดยชุมชน มีผู้นำ องค์กรชุมชน เครือข่ายในชุมชนเป็นผู้ดำเนินงาน
โครงการกิจกรรมในแผน ด้วยการบริหารจัดการที่เป็นระบบ และชุมชนจัดการความรู้ เรียนรู้
จากการทำงานจริง

4.2.4 ขั้นติดตามประเมินผล ทั้งนี้ประเมินผล โดยชุมชน และผู้เกี่ยวข้อง
ประเมิน/วิเคราะห์ นำผลการประเมินการดำเนินงาน ไปเป็นข้อมูลในการปรับแนวทางการ
พัฒนาชุมชนต่อไป และจัดกระบวนการปรับแผนชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลที่มีอยู่ วางแผนการ
จัดเก็บข้อมูลเพิ่มเติม และทำตามกระบวนการอย่างต่อเนื่อง

กระบวนการแผนชุมชน เป็นการเริ่มต้นของการจัดการที่แสดงถึงความสามารถ
ของชุมชน และจะเพิ่มคุณค่ายิ่งขึ้นหากสมาชิกของชุมชนได้นำแผนชุมชนที่ร่วมกันสร้างไปใช้
ให้บรรลุเป้าหมาย การมีส่วนร่วมตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ย่อมส่งผลให้การ
พัฒนาตรงตามความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของแผน
จากแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการแผนชุมชนของท่านจรูพงศ์ พลเดช ผู้ศึกษาได้นำมา
วิเคราะห์เพื่อค้นหาคำตอบในการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านใน
กระบวนการแผนชุมชน ซึ่งมีอยู่ 4 ขั้นตอนตั้งแต่ขั้นเตรียมการ ขั้นดำเนินการจัดทำแผนชุมชน
ขั้นดำเนินการพัฒนาชุมชนด้วยแผนชุมชน และขั้นติดตามประเมินผล

5. กระบวนการจัดทำแผนชุมชน

อเนก นาคะบุตร (2545 : 94-95) ให้ความหมายกระบวนการจัดทำแผนแม่บท
ชุมชนว่าหมายถึง การเน้นให้ชุมชนได้นำข้อมูลจาก 3 ประเภท ที่ชุมชนจะต้องค่อย ๆ ค้นหา
ค่อย ๆ แลกเปลี่ยน และค่อย ๆ เรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งข้อมูลดังกล่าวได้มาจาก

5.1 ข้อมูลของปัญหาซึ่งโดยมากทุกหน่วยราชการให้ชุมชนทำอยู่แล้ว

5.2 ข้อมูลที่ได้จากการค้นหาทุนทางสังคมที่เป็นจุดความสำเร็จ เป็นเรื่อง
ของคนในชุมชนที่มีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของคนดี เรื่องของภูมิปัญญาที่มีอยู่ เรื่องของสถานที่ที่
ผู้คนนับถือ เรื่องขององค์กรที่เข้มแข็ง เรื่องของผลิตภัณฑ์ที่ทำสำเร็จ เรื่องของ
ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น เรื่องของระบบพืชและวัสดุท้องถิ่นที่มีอยู่ ทั้งหมดนี้จะถูก
รวบรวมขึ้นมาเพื่อทำให้เกิดการค้นหาสิ่งที่เป็นจุดแข็งของชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นทุนทางสังคมที่มี
อยู่

5.3 ข้อมูลที่ได้จากการค้นหาทางเลือกของระบบเศรษฐกิจท้องถิ่น

โดยเฉพาะเรื่องการตลาด การที่จะเป็นทางออกจากภาวะหนี้สิน ไปสู่การจัดการเรื่องเศรษฐกิจท้องถิ่น ข้อมูลทางเศรษฐกิจนี้ชาวบ้านจะตกลงกันทำอย่างง่าย ๆ แล้วมาพบปะกันเดือนละครั้ง และทำอย่างต่อเนื่อง มีการแลกเปลี่ยนจากข้อมูลเป็นแผนที่จะตกลงทำงานร่วมกัน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547 : 3) ให้ความหมายของกระบวนการจัดทำแผนชุมชนว่า หมายถึง กระบวนการชุมชนซึ่งเน้นการดำเนินงานของชุมชนอย่างต่อเนื่องด้วยการตัดสินใจที่สมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วม เพื่อทำลายอุปสรรคที่กีดขวางการแก้ปัญหาและการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และที่สำคัญก็คือ เป็นการทำงานของสมาชิกในชุมชนทุกคน ไม่มีใครคนใดคนหนึ่งสามารถทำได้ โดยลำพัง ซึ่งเป็นขบวนการที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และแสวงหาแนวทางการพึ่งพาตนเองของชุมชนให้อยู่ในระยะยาว

คณะวิทยากรกระบวนการจัดทำแผนชุมชน ภายใต้โครงการการบูรณาการแผนชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเอาชนะความยากจน (2547: 26) ให้ความหมายว่า กระบวนการจัดทำแผนชุมชนหมายถึงการมีกระบวนการ ขั้นตอน และรายละเอียดที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ซึ่งแนวทางการดำเนินงาน สมรรถนะศึกษาจากชุมชนที่เคยทำมาก่อนหน้าได้ แต่ต้องนำไปประยุกต์หรือคิดค้นให้เหมาะสมกับชุมชนของตนเอง

จากความหมายของกระบวนการจัดทำแผนชุมชน พอสรุปได้ว่า กระบวนการจัดทำแผนชุมชน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่แล้วในชุมชน ซึ่งเป็นขั้นตอนในการดำเนินวิถีชีวิตในชุมชน ตั้งแต่การเก็บข้อมูล เพื่อเรียนรู้สภาพปัญหาความต้องการของคนในชุมชนร่วมกัน ช่วยกันกำหนดแผนว่าชุมชนของตนเองต้องการอะไรบ้าง และสิ่งไหนที่ชุมชนสามารถทำได้เอง สิ่งไหนที่ต้องการขอความช่วยเหลือหรือขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่น การร่วมมือกันของคนในชุมชนจึงเป็นประโยชน์ต่อชุมชนเอง ถือว่าเป็นรวมพลังตัดสินใจหาทางเลือกของชุมชนเอง กำหนดแผน จัดทำแผน และดำเนินการตามแผนร่วมกัน สิ่งเหล่านี้เป็นการบ่งชี้ว่าชุมชนนั้นเป็นชุมชนที่เข้มแข็งสามารถบริหารจัดการชุมชนของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

กรมการพัฒนาชุมชน

1. ประวัติความเป็นมากรมการพัฒนาชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชน ก่อตั้งขึ้น เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2505 ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2505 โดยโอนกิจการบริหารของ ส่วนพัฒนาการท้องถิ่น กรมมหาดไทยเดิม เป็นกิจการบริหารของกรมการพัฒนาชุมชน ในขณะที่กิจการบริหารของกรมมหาดไทย ได้โอนเป็น กรมการปกครองในปัจจุบันตามพระราชบัญญัติโอนกิจการบริหารของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งปรับปรุงใหม่ พ.ศ.2505และเนื่องจาก กรมการพัฒนาชุมชน และกรมการปกครอง มีรากฐานมาจาก กรมมหาดไทย เหมือนกันมีความสัมพันธ์กัน ในทางจิตใจ ในทางการทำงาน ที่ต้องปฏิบัติให้บรรลุผลตามนโยบายของกระทรวงร่วมกัน กระทรวงมหาดไทยจึงมี หนังสือด่วนมากที่ 1890/2505 ลงวันที่ 12 พฤศจิกายน 2505 สั่งการไปยังผู้ว่าราชการจังหวัด ทุกจังหวัด ให้รับทราบ คำสั่งที่ 1358/2505 เรื่องระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์และปฏิบัติงาน ร่วมกันของกรมการปกครองและกรมการพัฒนาชุมชน

สรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็น นโยบายสำคัญของรัฐบาลในยุคนั้น ที่จะปรับปรุงความเป็นอยู่และมาตรฐานการครองชีพ ของประชาชนในชนบทให้ดียิ่งขึ้น ในระดับอำเภอมีนายอำเภอเป็นผู้ประสานงานระหว่าง เจ้าหน้าที่วิชาการของกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ กับพัฒนากร ให้ปฏิบัติงานร่วมกันตาม หลักการ ระเบียบ และวิธีการในระดับจังหวัด ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้รับผิดชอบใน การบริหารงานพัฒนาชุมชน โดยอาศัยการประสานงานอย่างใกล้ชิดระหว่างส่วนราชการ ต่าง ๆ ของจังหวัด กระทรวงมหาดไทยมีนโยบายให้ข้าราชการของทั้งสองกรมนี้ได้มี โอกาสศึกษา ประชุม สัมมนาและร่วมกันปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และมีหลักการสับเปลี่ยน โอนหรือยืมตัวหมุนเวียนกันไปปฏิบัติงานได้ตามความจำเป็น และเหมาะสม ในการสอบคัดเลือกเพื่อเลื่อนขั้นของข้าราชการของกรมการปกครอง กรมการพัฒนาชุมชน สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี และสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย สามารถสอบร่วมกันได้ (กรมการพัฒนาชุมชน. 2553 : <http://www.cdd.go.th>)

2. โครงสร้างกรม

การแบ่งส่วนราชการ กฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวง มหาดไทย พ.ศ. 2552 ให้แบ่งส่วนราชการกรมการพัฒนาชุมชน ดังต่อไปนี้

(“พระราชบัญญัติปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 7) พ.ศ.2552,” 2552 : 1)

2.1 ราชการบริหารส่วนกลาง

2.1.1 สำนักงานเลขาธิการกรม

2.1.2 กองการเจ้าหน้าที่

2.1.3 กองคลัง

2.1.4 กองแผนงาน

2.1.5 ศูนย์สารสนเทศเพื่อการพัฒนาชุมชน

2.1.6 สถาบันการพัฒนาชุมชน

2.1.7 สำนักพัฒนาทุนและองค์การการเงินชุมชน

2.1.8 สำนักส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน

2.1.9 สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน

2.2 ราชการบริหารส่วนภูมิภาค

2.2.1 สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด

2.2.3 สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ

3. ภารกิจความรับผิดชอบของกรม

อำนาจหน้าที่ตามกฎหมายกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2552 ให้กรมการพัฒนาชุมชน มีภารกิจ ดังนี้

3.1 การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของประชาชน

3.2 ส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากให้มีความมั่นคงและมีเสถียรภาพโดยสนับสนุนให้มีการจัดทำและใช้ประโยชน์จากข้อมูลสารสนเทศ

3.3 ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย จัดทำยุทธศาสตร์ชุมชน ตลอดจนการฝึกอบรม และพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนเพื่อให้เป็นชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

4. อำนาจหน้าที่

4.1 กำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ มาตรการ และแนวทางในการพัฒนาชุมชนระดับชาติ เพื่อให้หน่วยงานของรัฐ เอกชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการพัฒนาชุมชน ได้ใช้เป็นกรอบแนวทาง ในการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างความสามารถและความเข้มแข็งของชุมชน

4.2 จัดทำและพัฒนาระบบมาตรฐานการพัฒนาชุมชน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับประเมินความก้าวหน้าและมาตรฐานการพัฒนาของชุมชน

4.3 พัฒนาระบบและกลไกในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ การจัดการความรู้ การอาชีพการออม และการบริหารจัดการเงินทุนของชุมชน เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชน ชุมชน ผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน และเครือข่ายองค์กรชุมชน

4.4 สนับสนุนและพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศชุมชน ส่งเสริมการใช้ประโยชน์และการ ให้บริการข้อมูลสารสนเทศชุมชน เพื่อใช้ในการวางแผนบริหารการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.5 ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย พัฒนา และสร้างองค์ความรู้เพื่อใช้ในงานพัฒนาชุมชน และการ จัดทำยุทธศาสตร์ชุมชน

4.6 ฝึกอบรมและพัฒนาข้าราชการ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน และเครือข่ายองค์กรชุมชน ให้มีความรู้ ทักษะ ทศนคติ และสมรรถนะในการทำงาน รวมทั้งให้ความร่วมมือทางวิชาการด้านการพัฒนาชุมชนแก่หน่วยงานทั้งในประเทศและต่างประเทศ

4.7 ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรม หรือตามที่กระทรวง หรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

5. ยุทธศาสตร์กรมการพัฒนาชุมชน พ.ศ.2551-2554

กรมการพัฒนาชุมชน มีจุดแข็งด้านบุคลากร ที่สามารถทำงานใกล้ชิดกับประชาชนในทุกพื้นที่ทั่วประเทศ เป็นกลไกสำคัญในการผลักดันให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ มีส่วนร่วมในการทำงานพัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนาชุมชน ส่งผลต่อการพัฒนาฐานรากของประเทศในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องตลอด 48 ปี ที่ผ่านมา ด้วยความมุ่งมั่นในอุดมการณ์ตามหลักปรัชญาการพัฒนาชุมชน คือ เชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีเกียรติ มีศักดิ์ศรีในความเป็นคน และมีศักยภาพ สามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาส บทบาทหลักสำคัญ จึงมุ่งเน้นการสร้างและพัฒนาคนในชุมชน ผ่านกระบวนการและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการทำงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเอง

เพื่อให้การพัฒนาชุมชนเกิดผลสำเร็จ อย่างเป็นรูปธรรม ต่อเนื่องคุ้มค่า เกิดประโยชน์ต่อประชาชนอย่างแท้จริง กรมการพัฒนาชุมชนได้ปรับปรุงยุทธศาสตร์เพื่อผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารงานเพื่อการพัฒนาชุมชน ในช่วง พ.ศ.2551-2554 มุ่งเน้นการใช้ประโยชน์จากทุนของชุมชนที่มีอยู่อย่างหลากหลาย เป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง สร้างความแตกต่าง (Differentiation) และมูลค่าเพิ่ม (Valued added) พัฒนาไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืน โดยมี วิสัยทัศน์ของ กรมการพัฒนาชุมชน เป็น

หน่วยงานหลักในการส่งเสริม การบริหารจัดการชุมชนให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืนมี พันธกิจ 3 ประการ คือสร้างพลังชุมชน สร้างระบบจัดการความรู้และ สร้างระบบการบริหารจัดการชุมชน มี เป้าหมายเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง ประชาชนพึ่งตนเองได้ ครอบคลุมมีคุณภาพชีวิตดี มีความสุข และมี ประเด็นยุทธศาสตร์ 6 ประการ ดังนี้ (กรมการพัฒนาชุมชน. 2551 : 48)

- 5.1 การพัฒนาทุนชุมชน
- 5.2 การพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนให้เข้มแข็ง
- 5.3 การเพิ่มขีดความสามารถผู้นำชุมชน
- 5.4 การขับเคลื่อนแผนชุมชน
- 5.5 ส่งเสริมการจัดการความรู้ของชุมชน
- 5.6 การเสริมสร้างจิตสมรรถนะองค์กร

6. บทบาทหน้าที่ของสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด

ตามกฎกระทรวงการแบ่งส่วนราชการกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2552 ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 8 เมษายน 2552 ได้กำหนดหน้าที่ ความรับผิดชอบของสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดไว้ ดังนี้ (“พระราชบัญญัติปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 7) พ.ศ.2552,” 2552 : 1)

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการจัดทำยุทธศาสตร์การ พัฒนาชุมชนของจังหวัด ดำเนินการประสานงานเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนใน จังหวัด กำหนด กำกับดูแล ให้คำแนะนำและสนับสนุนการปฏิบัติงานของสำนักงานพัฒนา ชุมชนอำเภอ และปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย และได้แบ่งงานออกเป็น 3 กลุ่มงาน 1 ฝ่าย ดังนี้

- 6.1 กลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับ
 - 6.1.1 การศึกษาวิเคราะห์และแปลงนโยบายยุทธศาสตร์รัฐบาล กระทรวง มหาดไทย กรมการพัฒนาชุมชน กลุ่มจังหวัดและจังหวัด สู่การปฏิบัติเพื่อให้สามารถกำหนด เป้าหมายและผลสัมฤทธิ์ในการพัฒนาชุมชนของจังหวัด ได้อย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผล
 - 6.1.2 จัดทำยุทธศาสตร์และกำหนดกรอบแนวทางการพัฒนาชุมชนระดับ จังหวัดให้มีความเหมาะสมกับพื้นที่ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาของจังหวัดและ สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน
 - 6.1.3 ศึกษา วิเคราะห์ จัดทำและบริหารแผนงาน โครงการพัฒนาชุมชน ของจังหวัด ตลอดจนบริหารจัดการยุทธศาสตร์จังหวัดในส่วนที่สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด

รับผิดชอบตามเกณฑ์ชี้วัดการประเมินผลการปฏิบัติราชการเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

6.1.4 กำหนดกรอบแนวทางการประสานแผนเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานแก่อำเภอให้สอดคล้องกับนโยบาย ยุทธศาสตร์รัฐบาล กระทรวงมหาดไทย กรมการพัฒนาชุมชน กลุ่มจังหวัดและจังหวัด

6.1.5 นิเทศ ติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงาน โครงการของจังหวัดและอำเภอ เพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมาย วัตถุประสงค์และบรรลุผลสัมฤทธิ์ที่กำหนดไว้

6.1.6 รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และรายงานผลการดำเนินงาน ความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานตามนโยบายและแผนงาน โครงการของกรมการพัฒนาชุมชน ตลอดจนประเมินสถานการณ์แวดล้อมเพื่อสะท้อนและนำไปสู่การพัฒนา

6.1.7 ปรับปรุงและพัฒนาระบบงานพัฒนาชุมชนของกรมการพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

6.1.8 ประสานการดำเนินงานกับหน่วยงาน ภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อบูรณาการยุทธศาสตร์และแผนการพัฒนาในแต่ละระดับที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องกันไปในทิศทางเดียวกัน

6.1.9 ปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องตามที่ได้รับมอบหมาย

6.2 กลุ่มงานส่งเสริมการพัฒนาชุมชน มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับ

6.2.1 ศึกษา วิเคราะห์ วิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบ วิธีการและองค์ความรู้ในการพัฒนาชุมชน ตลอดจนยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนที่เหมาะสม สอดคล้องกับพื้นที่และสอดคล้องกับบริบทแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

6.2.2 สนับสนุน ส่งเสริม ช่วยเหลือให้คำปรึกษาแนะนำในการพัฒนาศักยภาพชุมชน ผู้นำชุมชน กลุ่ม องค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชนในการบริหารจัดการชุมชน การจัดทำยุทธศาสตร์ชุมชน แผนชุมชน

6.2.3 การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

6.2.4 การพัฒนามาตรฐานการพัฒนาชุมชน

6.2.5 การพัฒนาระบบการจัดการความรู้

6.2.6 การส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น วิสาหกิจชุมชน เศรษฐกิจชุมชนและอาชีพ

6.2.7 การส่งเสริมและพัฒนาทุนชุมชน องค์กรการเงินชุมชน กองทุนชุมชน ตลอดจนการบริหารจัดการทุนชุมชน ทั้งทางด้านวิชาการ เครื่องมือการทำงานและการปฏิบัติงานแก่อำเภอ หน่วยงาน ภาาติการพัฒนาทุกภาคส่วนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้และมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับ

6.2.8 นิเทศ ติดตามการดำเนินงานด้านการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนของจังหวัดและอำเภอเพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมาย บรรลุวัตถุประสงค์และบรรลุผลสัมฤทธิ์ที่กำหนดไว้

6.2.9 ประสานงานกับหน่วยงาน ภาาติการพัฒนาทุกภาคส่วนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อบูรณาการการทำงานร่วมกัน

6.2.10 ปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องตามที่ได้รับมอบหมาย

6.3 กลุ่มงานสารสนเทศการพัฒนาชุมชน มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับ

6.3.1 ศึกษา วิเคราะห์และพัฒนารูปแบบ วิธีการจัดทำระบบสารสนเทศชุมชนและเทคโนโลยีสารสนเทศให้เหมาะสมกับพื้นที่และชุมชน

6.3.2 วิเคราะห์ จัดทำ บริหารจัดการและพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการพัฒนาชุมชนระดับจังหวัดเพื่อให้จังหวัด หน่วยงาน ภาาติการพัฒนาทุกภาคส่วนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีข้อมูลที่สามารถใช้ในการกำหนดกรอบแนวทางจัดวางยุทธศาสตร์และแผนการพัฒนาในส่วนที่เกี่ยวข้องได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6.3.3 ประสานการจัดเก็บข้อมูล รวบรวมข้อมูล นิเทศ ติดตามผลการสำรวจข้อมูลเพื่อการพัฒนาชุมชน (ข้อมูล จปฐ. กชช.2ค และข้อมูลอื่นๆ รวมทั้งให้บริการข้อมูลและส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากข้อมูลสารสนเทศชุมชนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน ถูกต้อง ทันเวลาและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันในการบูรณาการเป้าหมาย แผนงาน โครงการและบูรณาการการทำงานให้สอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

6.3.4 จัดทำข้อมูลเพื่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบสารสนเทศชุมชนและส่งเสริมสนับสนุนการจัดทำข้อมูลสารสนเทศการพัฒนาระดับหมู่บ้าน (Village Development Report : VDR)

6.3.5 ประสาน สนับสนุน ส่งเสริมให้จังหวัด อำเภอ หน่วยงาน ภาาติ

การพัฒนาทุกภาคส่วน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนนำข้อมูลสารสนเทศชุมชน ในส่วนที่เกี่ยวข้องไปใช้ประโยชน์ด้านต่างๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้อง

6.3.6 ศึกษา วิเคราะห์ พัฒนาระบบบริหารและระบบบริการข้อมูลสารสนเทศชุมชน เพื่อให้การบริหารงานพัฒนาชุมชนตามภารกิจหลักของกรมการพัฒนาชุมชน และการบริหารการพัฒนาในส่วนที่เกี่ยวข้องของจังหวัดเป็นไปอย่างถูกต้องสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

6.4 ฝ่ายอำนวยการ มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับ

6.4.1 การบริหารจัดการงานทั่วไป

6.4.2 งานสารบรรณ งานพัสดุ งานอาคารสถานที่และยานพาหนะ งานการเงินและบัญชี

6.4.3 จัดทำและประสานแผนบริหารงบประมาณ แผนบริหารทรัพยากรบุคคลและแผนการจัดการป้องกันหรือทรัพยากรทางการบริหารทุกด้านเพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับนโยบาย ยุทธศาสตร์และกลยุทธ์การดำเนินงานพัฒนาชุมชนของจังหวัด

6.4.4 วางแผนและบริหารจัดการเร่งรัดการใช้จ่ายงบประมาณให้เป็นไปตามวงจระยะเวลาที่รัฐบาลกำหนด

6.4.5 แสวงหาความร่วมมือและป้องกันการทำงานทุกรูปแบบจากทั้งภายในและภายนอกเพื่อให้มีงบประมาณ ป้องกัน ทรัพยากร สนับสนุนและเอื้ออำนวยต่อการทำงานของพัฒนาการจังหวัด ฝ่ายและกลุ่มงานได้ตลอดเวลา ให้สามารถขับเคลื่อนงานตามนโยบาย ยุทธศาสตร์กรมการพัฒนาชุมชนและที่กรมได้รับมอบหมายได้อย่างคล่องตัว มีประสิทธิภาพประสิทธิผล

6.4.6 อำนวยในการบริหารทรัพยากรบุคคลเพื่อการบริหารผลการปฏิบัติงานและเสริมสร้างแรงจูงใจในการทำงานและให้มีกำหนดคนทดแทนได้อย่างคล่องตัว และเหมาะสมกับปริมาณงานของแต่ละกลุ่มงานและฝ่ายในแต่ละโครงการ กิจกรรม โดยเฉพาะการทำงานร่วมกันเป็นทีมข้ามกลุ่มงานและฝ่ายในแนวราบ (Cross function)

6.4.7 ประชาสัมพันธ์เผยแพร่งานพัฒนาชุมชนเพื่อสื่อสารภาพลักษณ์และเผยแพร่ข่าวสารของกรมการพัฒนาชุมชนและเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างหน่วยงาน ภาคีการพัฒนาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

6.4.8 ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องตามที่ได้รับมอบหมาย

7. บทบาทหน้าที่ของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ

ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชน ตลอดจนวิสาหกิจชุมชน โดยการกำหนดนโยบาย แนวทาง แผนและมาตรการในการพัฒนาชุมชน การฝึกอบรมและพัฒนาผู้นำ ชุมชน องค์กรชุมชนและเครือข่ายขององค์กรชุมชนให้เกิดทักษะ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนฐานราก โดยมีพัฒนาการเป็นผู้ประสานการขับเคลื่อน ดำเนินการและประสานงานเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนในอำเภอ ปฏิบัติร่วมกับหรือสนับสนุน การปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือ ได้รับมอบหมาย

หน้าที่ความรับผิดชอบ

- 7.1 การจัดทำยุทธศาสตร์และกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนระดับอำเภอ
- 7.2 บริหารงานพัฒนาชุมชนตามภารกิจของกรมฯและบริหารการพัฒนา
อื่นๆ
- 7.3 ศึกษา วิเคราะห์ พัฒนาปรับปรุงวิธีการทำงานพัฒนาชุมชนตาม
แนวทางที่กำหนด
- 7.4 สนับสนุนให้คำปรึกษาแนะนำในการพัฒนาศักยภาพชุมชน ผู้นำชุมชน
กลุ่มองค์กรชุมชนและเครือข่ายในการบริหารจัดการชุมชน
- 7.5 การจัดทำยุทธศาสตร์ชุมชน แผนชุมชน
- 7.6 ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 7.7 การพัฒนามาตรฐานงานพัฒนาชุมชน
- 7.8 การพัฒนาระบบการจัดการความรู้
- 7.9 การส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น วิสาหกิจชุมชน เศรษฐกิจ
ชุมชนและอาชีพ
- 7.10 การส่งเสริมและพัฒนาทุนชุมชน องค์กรการเงินชุมชน กองทุนชุมชน
ตลอดจนการบริหารจัดการทุนชุมชน
- 7.11 พัฒนาวิธีการจัดทำระบบสารสนเทศชุมชน
- 7.12 จัดทำข้อมูลเพื่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบสารสนเทศชุมชนและ
ให้บริการข้อมูลและการใช้ประโยชน์จากข้อมูล
- 7.13 การบริหารจัดการการพัฒนาและการบูรณาการกิจกรรม โครงการ
แผนและการทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่น

7.14 รายงานผลการดำเนินงาน ความก้าวหน้าและปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงาน

7.15 ประสานความร่วมมือและปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยงานอื่น

7.16 เผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานพัฒนาชุมชน

7.17 บริหารและดำเนินการเกี่ยวกับงานสารบรรณ งานธุรการ งานการเจ้าหน้าที่ งานพัสดุ การเงินและบัญชี

จากภารกิจ อำนาจหน้าที่และประเด็นยุทธศาสตร์ของกรมการพัฒนาชุมชน บทบาทอำนาจหน้าที่ของสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด และสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ ที่ได้กล่าวมาทั้งหมด สามารถสรุปได้ว่า กรมการพัฒนาชุมชน มีหน้าที่ ส่งเสริม สนับสนุน ให้ชุมชน และคนในชุมชน เกิดกระบวนการเรียนรู้ และต้องการให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนของตนเอง ซึ่งจากประเด็นยุทธศาสตร์ ที่ 4 คือเรื่อง การขับเคลื่อนแผนชุมชน โดยมีแนวคิดสำคัญ คือ แผนชุมชน เป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดทิศทาง การพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด วางแผน และนำไปปฏิบัติ เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน รวมถึงการติดตาม ประเมินผลการทำงานโดยชุมชน เป็นการ ระเบิดจากภายใน สามารถตอบสนองต่อความต้องการและปัญหาของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชนอย่างแท้จริง

สถานการณ์ปัจจุบัน แผนชุมชนยังไม่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนได้อย่างแท้จริง เนื่องจาก หลายชุมชนให้ความสำคัญต่อแผนชุมชนค่อนข้างน้อย คนในชุมชนขาดการมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำแผนชุมชนอย่างแท้จริง ส่งผลให้ชุมชนไม่เกิดการเรียนรู้และหลายภาคส่วนขาดความเชื่อถือ การยอมรับแผนชุมชน จึงไม่มีการนำแผนชุมชนมาใช้ประโยชน์อย่างจริงจัง (กรมการพัฒนาชุมชน. 2551 : 48)

คณะกรรมการหมู่บ้าน

1. ประวัติความเป็นมา

คณะกรรมการหมู่บ้าน ได้กำเนิดขึ้นตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2475 มาตรา 28 ตรี โดยกำหนดให้หมู่บ้านหนึ่งมีคณะกรรมการหมู่บ้านคณะหนึ่ง มีหน้าที่เสนอข้อแนะนำและให้คำปรึกษาต่อผู้ใหญ่บ้าน เกี่ยวกับภารกิจที่จะต้องปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านต่อมาในปี พ.ศ. 2524 คณะกรรมการปฏิรูประบบราชการ และระเบียบบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาล ได้พิจารณาเห็นว่า การดำเนินงานของคณะกรรมการ

หมู่บ้านในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ (พ.ศ. 2524) ยังไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ และไม่สามารถบริหารงานตอบสนองความต้องการของประชาชนได้เท่าที่ควรเนื่องจาก การดำเนินงานของหมู่บ้านอยู่ในดุลพินิจของผู้ใหญ่บ้านเพียงคนเดียว กระทรวง ทบวง กรม ต่าง ๆ จัดตั้งคณะกรรมการระดับหมู่บ้านขึ้นซ้ำซ้อนกันหลายรูปแบบ และ รัฐบาลขาดนโยบายที่แน่นอนทั้ง ไม่มีความต่อเนื่องในการสนับสนุนหมู่บ้าน

2. รูปแบบของคณะกรรมการหมู่บ้าน

คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือ กม. ถือปฏิบัติตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 ซึ่งแก้ไขปรับปรุง (ฉบับที่ 11) พ.ศ.2551 ประกอบด้วย กรรมการ 2 ประเภท คือ

2.1 กรรมการหมู่บ้าน โดยตำแหน่ง ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีภูมิลำเนาในหมู่บ้าน ผู้นำหรือผู้แทนกลุ่มหรือองค์กรในหมู่บ้าน

2.2 กรรมการหมู่บ้าน โดยการเลือก ได้แก่ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งราษฎรมีสิทธิเลือกผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้เลือกกรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิโดยมีจำนวน 2-10 คน โดยให้ที่ประชุมเลือกกรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้กำหนด จำนวนที่พึงมีในหมู่บ้าน

ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 11) พ.ศ.2551 ได้กำหนดให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน และระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์การเป็นกรรมการหมู่บ้าน การปฏิบัติหน้าที่และการประชุมของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ.2551 กำหนดให้กรรมการหมู่บ้านเลือกรองประธานกรรมการหมู่บ้านจากกรรมการหมู่บ้าน โดยตำแหน่งคนหนึ่งและจากกรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิอีกคนหนึ่ง โดยให้คณะกรรมการหมู่บ้านเลือกรองประธานคนใดคนหนึ่งเป็นรองประธานคนที่หนึ่ง และประธานคณะกรรมการหมู่บ้านเลือกกรรมการหมู่บ้านคนหนึ่ง เป็นเลขานุการคณะกรรมการหมู่บ้าน และให้คณะกรรมการหมู่บ้านเลือกกรรมการหมู่บ้านคนหนึ่งเป็นเหรัญญิก ส่วนกรรมการหมู่บ้านคนอื่น ๆ ก็จะแบ่งหน้าที่รับผิดชอบงานของคณะทำงานด้านต่าง ๆ

3. การได้มาและการพ้นจากตำแหน่งของกรรมการหมู่บ้าน

3.1 การได้มาของกรรมการหมู่บ้านของผู้นำหรือผู้แทนหรือองค์กรในหมู่บ้าน ผู้นำของกลุ่มดังต่อไปนี้ มีสิทธิเป็นกรรมการหมู่บ้าน โดยตำแหน่ง

3.1.1 กลุ่มแม่บ้าน ตามประกาศของนายอำเภอ

3.1.2 กลุ่มอาชีพ หรือกลุ่มกิจกรรมที่มาจากการรวมตัวกันของสมาชิก ซึ่งตั้งขึ้นตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ หรือคำสั่งของทางราชการตามที่กระทรวงมหาดไทย ประกาศ

3.1.3 กลุ่มอาชีพ หรือกลุ่มกิจกรรมที่มาจากการรวมตัวกันของสมาชิก หรือตั้งขึ้นเพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกันระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม

3.2 การพ้นจากตำแหน่ง

กรรมการหมู่บ้าน โดยตำแหน่ง ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีภูมิลำเนาในพื้นที่ เมื่อพ้นจากการดำรงตำแหน่งตามระยะเวลา ก็จะพ้นจากการเป็นกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำหรือผู้แทนกลุ่มในหมู่บ้านจะพ้นจากตำแหน่งเมื่อสิ้นสุดลงหรือเมื่อมีการเลือกผู้นำหรือผู้แทนขึ้นใหม่ นอกจากการพ้นจากตำแหน่งตามวรรคหนึ่งแล้วการพ้นจากกรรมการหมู่บ้าน โดยตำแหน่งของผู้นำกลุ่มในหมู่บ้านต้องสิ้นสุดลง ด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง ดังต่อไปนี้

3.2.1 ขาดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิเลือกผู้ใหญ่บ้าน

3.2.2 ตาย

3.2.3 เมื่อนายอำเภอมีประกาศให้กลุ่มตามข้อ 6 (1) สิ้นสุดสภาพของการเป็นกลุ่ม หรือขาดคุณสมบัติของการเป็นกลุ่มในกรณีที่ถูกยุบเลิก หรือไม่มีการดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องกัน เป็นเวลาเกินหนึ่งปี ให้ถือว่าสิ้นสุดสภาพของการเป็นกลุ่ม หรือขาดคุณสมบัติของการเป็นกลุ่ม และให้กรรมการหมู่บ้านรายงานให้นายอำเภอประกาศตามข้อ 8

4. คุณสมบัติของผู้ที่จะได้รับเลือกเป็นกรรมการหมู่บ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีสิทธิเลือกกรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิ

4.1 มีสัญชาติไทยและมีอายุไม่ต่ำกว่าสิบแปดปีบริบูรณ์ในวันที่ 1 มกราคม ของปีที่มีการเลือกตั้ง

4.2 ไม่เป็นภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวช

4.3 ไม่เป็นคนวิกลจริต หรือจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ

4.4 มีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็นประจำ และมีชื่อในทะเบียนบ้านตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎรในหมู่บ้านนั้น ติดต่อกันมาแล้วไม่น้อยกว่า 3 เดือนจนถึงวันเลือก

5. โครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้าน

ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยหลักเกณฑ์การเป็นกรรมการหมู่บ้าน การปฏิบัติหน้าที่และการประชุมของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ.2551 กำหนดให้ คณะกรรมการหมู่บ้านแต่งตั้งคณะกรรมการต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือปฏิบัติการกิจของคณะกรรมการหมู่บ้านและผู้ใหญ่บ้าน ดังนี้

5.1 คณะทำงานด้านอำนวยการ ประกอบด้วย ประธานกรรมการหมู่บ้าน รองประธานกรรมการหมู่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้าคณะกรรมการด้านต่าง ๆ เลขานุการ และ ทรัพย์ฤกษ์ โดยให้ประธานกรรมการหมู่บ้านและเลขานุการ เป็นหัวหน้าและเลขานุการ คณะทำงาน มีหน้าที่เกี่ยวกับ

5.1.1 งานธุรการ

5.1.2 การจัดประชุม

5.1.3 การรับจ่ายและเก็บรักษาเงินและทรัพย์สินของหมู่บ้าน

5.1.4 การประชาสัมพันธ์

5.1.5 การประสานงานและติดตามการทำงานของคณะกรรมการด้านต่าง ๆ

5.1.6 การจัดทำรายงานผลการดำเนินการของคณะกรรมการในรอบปี

5.1.7 งานอื่นใดตามที่ประธานกรรมการหมู่บ้านหรือคณะกรรมการ

มอบหมาย

5.2 คณะทำงานด้านการปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อย ประกอบด้วย กรรมการหมู่บ้านซึ่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้าคณะกรรมการหมู่บ้านที่คณะกรรมการเลือก มีหน้าที่เกี่ยวกับ

5.2.1 การส่งเสริมให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการปกครองระบอบ ประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

5.2.2 การส่งเสริมอุดมการณ์และวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้กับ ราษฎรในหมู่บ้าน

5.2.3 การส่งเสริมดูแลให้ราษฎรปฏิบัติตามกฎหมาย และกฎระเบียบ ข้อบังคับของหมู่บ้าน

5.2.4 การสร้างความเป็นธรรมและประนีประนอมข้อพิพาท

5.2.5 การตรวจตรารักษาความสงบเรียบร้อยการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดภายในหมู่บ้าน

5.2.6 การคุ้มครองดูแลรักษาทรัพย์สินอันเป็นสาธารณประโยชน์ของ
หมู่บ้าน

5.2.7 การป้องกันบรรเทาสาธารณภัยและภัยอันตรายของหมู่บ้าน

5.2.8 งานอื่นใดตามที่ประธานกรรมการหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการ

มอบหมาย

5.3 คณะทำงานด้านแผนพัฒนาหมู่บ้าน ประกอบด้วยกรรมการหมู่บ้านที่
คณะกรรมการเลือก มีหน้าที่เกี่ยวกับ

5.3.1 การจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้าน

5.3.2 ประสานการจัดทำโครงการเกี่ยวกับการพัฒนาหมู่บ้านกับ
คณะทำงานด้านต่างๆ เพื่อดำเนินการหรือเสนอของบประมาณจากภายนอก

5.3.3 การรวบรวมและจัดทำข้อมูลต่างๆ ของหมู่บ้าน

5.3.4 การติดตามผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนาหมู่บ้านและงานอื่น
ใด ตามที่ประธานกรรมการหมู่บ้านหรือคณะกรรมการมอบหมาย

5.4 คณะทำงานด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ ประกอบด้วยกรรมการหมู่บ้านที่
คณะกรรมการเลือก

5.4.1 มีหน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการดำเนินการตามแนวปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้าน

5.4.2 การพัฒนาและส่งเสริมการประกอบอาชีพ การผลิตและการตลาด
เพื่อเสริมสร้างรายได้ให้กับราษฎรในหมู่บ้าน

5.4.3 งานอื่นใดตามที่ประธานคณะกรรมการหมู่บ้านหรือ
คณะกรรมการมอบหมาย

5.5 คณะทำงานด้านสังคม สิ่งแวดล้อมและสาธารณสุขประกอบด้วย
กรรมการหมู่บ้านที่คณะกรรมการเลือก มีหน้าที่เกี่ยวกับ

5.5.1 การพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุและผู้พิการ การจัด
สวัสดิการในหมู่บ้าน

5.5.2 การสงเคราะห์ผู้ยากจนที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้

5.5.3 การส่งเสริมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการ
สาธารณสุข

5.5.4 งานอื่นใดตามที่ประธานกรรมการหมู่บ้านหรือคณะกรรมการ

มอบหมาย

5.6 คณะทำงานด้านการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมประกอบด้วย
กรรมการหมู่บ้านที่คณะกรรมการเลือก มีหน้าที่เกี่ยวกับ

5.6.1 การส่งเสริมการศึกษาศาสนา การบำรุงรักษาศิลปจารีตประเพณี
ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของหมู่บ้าน

5.6.2 งานอื่นใดตามที่ประธานกรรมการหมู่บ้านหรือคณะกรรมการ

มอบหมาย

5.7 คณะทำงานด้านอื่นๆ ที่คณะกรรมการหมู่บ้านเสนอและนายอำเภอ

เห็นชอบ

6. อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้าน

6.1 ภารกิจตามอำนาจหน้าที่ใน พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่
(ฉบับที่ 11) พ.ศ.2551

6.1.1 มาตรา 28 ตรี วรรคสอง คณะกรรมการหมู่บ้านมีหน้าที่ช่วยเหลือ
แนะนำ และให้คำปรึกษาแก่ผู้ใหญ่บ้านเกี่ยวกับกิจการอันเป็นอำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน และ
ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามกฎหมายหรือระเบียบแบบแผนของทางราชการหรือที่นายอำเภอ
มอบหมาย หรือที่ผู้ใหญ่บ้านร้องขอ

6.1.2 มาตรา 28 ตรี วรรคสาม ให้คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นองค์กรหลักที่
รับผิดชอบในการบูรณาการจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้าน และบริหารจัดการกิจกรรมที่ดำเนินงาน
ในหมู่บ้านร่วมกับองค์กรอื่นทุกภาคส่วน

6.2 ภารกิจตามอำนาจหน้าที่ ตามกฎหมายอื่น ๆ อำนาจหน้าที่ในการ
ประนีประนอมข้อพิพาทในระดับหมู่บ้าน

6.3 คณะกรรมการหมู่บ้านมีอำนาจหน้าที่ในการประนีประนอมข้อพิพาทใน
ระดับหมู่บ้าน โดยมีข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อ
พิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ.2530 ลักษณะของข้อพิพาทที่จะทำการประนีประนอม
ข้อพิพาทนั้น ๆ เป็นข้อพิพาทเกี่ยวกับ

6.3.1 คดีแพ่งทุกประเภท

6.3.2 คดีอาญาประเภทความผิดที่ขอมความกันได้

6.3.3 คู่กรณีทั้งสองฝ่ายตกลงให้คณะกรรมการหมู่บ้านประนีประนอมข้อ

พิพาท

6.3.4 ข้อพิพาทดังกล่าวที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านหรือคูกรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมี
ภูมิสำเนาอยู่ในหมู่บ้าน

6.4 ภารกิจงานตามนโยบายของรัฐ

คณะกรรมการหมู่บ้านทำหน้าที่ช่วยเหลือแนะนำและให้คำปรึกษาแก่
ผู้ใหญ่บ้านในการดำเนินงานตามนโยบายของรัฐบาลที่ดำเนินงานในหมู่บ้าน เช่น โครงการ
SML กองทุนหมู่บ้าน การแก้ไขปัญหาสุขภาพ ฯลฯ ซึ่งผู้ใหญ่บ้านอาจมอบหมายคณะทำงาน
ในแต่ละด้าน เพื่อเป็นการกระจายอำนาจในการทำงาน เพื่ออำนวยความสะดวกและสนองความ
ต้องการของประชาชน

6.5 ภารกิจงานประจำกระทรวง ทบวง กรม

คณะกรรมการหมู่บ้านมีหน้าที่ในการปฏิบัติงานของทุกกระทรวง ทบวง
กรม โดยสั่งการผ่านจังหวัด และอำเภอ

6.6 ภารกิจเฉพาะตามลักษณะพื้นที่

คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นองค์กรหรือผู้แทนของประชาชนในการสะท้อน
ปัญหาความต้องการของประชาชน ซึ่งมีความแตกต่างตามลักษณะโครงสร้างทางสังคม
เศรษฐกิจวัฒนธรรม ประเพณี และสภาพปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนตามภูมิภาค
และภูมิสังคม เพื่อให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ

บริบททั่วไปของตำบลบ้านว่าน อำเภอท่าป่อ จังหวัดหนองคาย

1. สภาพทั่วไป

ตำบลบ้านว่าน ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของที่ว่าการอำเภอท่าป่อไปทางถนนท่าป่อ -
บ้านผือ ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองถึงเขตตำบล 52 กิโลเมตร ที่ทำการองค์การบริหารส่วน
ตำบลตั้งอยู่ห่างที่ว่าการอำเภอท่าป่อ 10 กิโลเมตรมีเนื้อที่โดยประมาณ จำนวน 36.54 ตาราง
กิโลเมตร หรือ จำนวน 22,841 ไร่

2. ภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศทั่วไปตำบลบ้านว่าน เป็นพื้นที่ราบลุ่ม ลักษณะหมู่บ้าน
ตั้งอยู่เป็นกลุ่ม ๆ ระยะห่างกันโดยเฉลี่ย 1-5 กิโลเมตร

ทิศเหนือ จด พื้นที่ตำบลน้ำโมง และ ตำบลท่าบ่อ
 ทิศใต้ จด พื้นที่ตำบลหายโศก อำเภอบ้านฝ้อ จังหวัด

อุดรธานี

ทิศตะวันออก จด พื้นที่บ้านเคื่อและตำบลหนองนาง
 ทิศตะวันตก จด พื้นที่ตำบลโลกคอน

3. หมู่บ้านในเขตตำบลบ้านว่าน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย

มีจำนวนหมู่บ้าน 8 หมู่บ้านมีจำนวนประชากรและคณะกรรมการหมู่บ้านแยกตามหมู่บ้าน ดังแสดงตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนหมู่บ้าน จำนวนครัวเรือน จำนวนประชากรและคณะกรรมการหมู่บ้าน

หมู่ ที่	ชื่อบ้าน	จำนวน ครัวเรือน ทั้งสิ้น	จำนวนประชากร (คน)			จำนวน คณะกรรมการ หมู่บ้าน
			ชาย	หญิง	ทั้งสิ้น	
1	บ้านว่าน	233	480	461	941	15
2	บ้านว่าน	273	539	566	1,105	15
3	บ้านแสนสุข	299	612	627	1,239	15
4	บ้านลำดวน	242	461	473	934	15
5	บ้านคำไผ่	206	393	404	797	15
6	บ้านโพธิ์ธาตุ	185	369	358	727	15
7	บ้านกลางน้อย	178	345	371	716	15
8	บ้านเป่า	190	385	415	800	15
	รวม	1,806	3,584	3,675	7,259	15

ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านว่าน. 2553 : 18

4. สภาพทางเศรษฐกิจ

4.1 อาชีพ

4.1.1 อาชีพหลัก คือ ทำนา ค้าขาย และรับราชการ

4.1.2 อาชีพรอง คือ การรับจ้างทั่วไป ทำนาปรัง การเย็บผ้า เลี้ยงสัตว์

4.1.3 อาชีพเสริม คือ การรวมกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มตีเหล็ก กลุ่มทอผ้า
กลุ่มเลี้ยงโค

4.2 หน่วยธุรกิจในเขต องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านว่าน

4.2.1 ปั่นน้ำมัน	2	แห่ง
4.2.2 โรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลาง	2	แห่ง
4.2.3 โรงสี	17	แห่ง

5. สภาพทางสังคม

5.1 การศึกษา

5.1.1 โรงเรียนประถม 4 แห่ง (ขยายโอกาส 1 แห่ง)

5.1.2 ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 8 แห่ง

5.1.3 หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน 8 แห่ง

5.1.4 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบล 1 แห่ง

5.2 สถานับและองค์กรทางศาสนา มีวัด / สำนักสงฆ์ 13 แห่ง

5.3 การสาธารณสุข

5.3.1 สถานีอนามัยประจำตำบล / หมู่บ้าน 1 แห่ง

5.3.2 อัตราการมีและใช้ส้วมราดน้ำ ร้อยละ 100

5.3.3 มีการจัดตั้ง อ.ส.ม. ทุกหมู่บ้าน จำนวน 8 หมู่บ้าน

5.4 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีสถานีตำรวจชุมชนตำบล 1 แห่ง

6. การบริการพื้นฐาน

6.1 การคมนาคม

6.1.1 มีถนนคอนกรีตระหว่างหมู่บ้าน จำนวน 2 เส้น ระยะทาง 2.00
กิโลเมตร

6.1.2 มีถนนคอนกรีตในหมู่บ้าน จำนวน 74 เส้น ระยะทาง 11.69
กิโลเมตร

6.1.3 ถนนลาดยางระหว่างหมู่บ้าน จำนวน 3 เส้น ระยะทาง 2.00
กิโลเมตร

6.1.4 ถนนลาดยางในหมู่บ้าน จำนวน 1 เส้น ระยะทาง 1.00
กิโลเมตร

6.1.5 ถนนลูกรังในหมู่บ้าน จำนวน 21 เส้น ระยะทาง 6.00 กิโลเมตร (ถนนภายในหมู่บ้านบางส่วนเป็นถนนคอนกรีต และส่วนใหญ่เป็นถนนลูกรัง)

6.2 การโทรคมนาคม

6.2.1 ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข 1 แห่ง

6.2.2 ตู้โทรศัพท์สาธารณะ 15 แห่ง

6.2.3 เครื่องโทรศัพท์สาธารณะ 2 เครื่อง

6.3 การไฟฟ้า มีไฟฟ้าใช้ทุกหมู่บ้าน รวม 8 หมู่บ้าน

7. แหล่งน้ำ

7.1 แหล่งน้ำธรรมชาติ

7.1.1 ลำน้ำ ลำห้วย 15 สาย

7.1.2 บึง หนองอื่น ๆ 11 แห่ง

7.2 แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

7.2.1 ฝาย 15 แห่ง

7.2.2 บ่อน้ำตื้น 18 แห่ง

7.2.3 บ่อโยก 16 แห่ง (ใช้การไม่ได้ 12 แห่ง)

7.2.4 อื่น ๆ เช่น ดึงเก็บน้ำ ผ.33 จำนวน 97 แห่ง ดึงเก็บน้ำ ผ.99 จำนวน 2 แห่ง ดึง คสล. 50 ลบ.ม. จำนวน 13 ดึง (ใช้การไม่ได้ 1 แห่ง)

8. ข้อมูลอื่น ๆ

มวลชนจัดตั้ง

8.1 ลูกเสือชาวบ้าน 1 รุ่น 150 คน

8.2 กองหนุนเพื่อความมั่นคง 1 รุ่น 250 คน

8.3 อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) รวม 129 คน

8.4 กลุ่มเกษตรกรทำนาตำบลบ้านवान(นิติบุคคล) 1 กลุ่ม 250 คน

8.5 ราษฎรอาสาเพื่อช่วยเหลือเจ้าพนักงานตำรวจชุมชน 1 กลุ่ม 10 คน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จุฑามาศ ศรีศิริพรพันธ์ (2548 : 101-103) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานเทศบาล : ศึกษากรณีเทศบาลคลองขุด อำเภอบ้านโพธิ์

จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ด้านข้อมูลทั่วไปด้านอายุ การศึกษา หมู่บ้านที่อยู่อาศัย สถานภาพสมรส อาชีพ การพูดคุยกันในครอบครัวและช่องทางรับรู้ข่าวสาร การดำเนินงานเทศบาลคลองขุด มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานเทศบาลคลองขุด แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5

ภักจิรา ปกป้อง (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการประเมินผลการบริหารงานของ องค์การบริหารส่วนตำบล ด้านการที่เข้าร่วมของประชาชน ศึกษากรณี : องค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร โดยได้ศึกษา 6 ด้าน คือ ด้านการร่วมคิด ด้านการร่วมตัดสินใจ ด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนา ตำบล ด้านการร่วมตรวจสอบว่าระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานของ องค์การบริหารส่วนตำบลโดยรวมและรายชื่ออยู่ในระดับปานกลาง ประชาชนที่มีความแตกต่างในเรื่องหมู่บ้านที่อยู่อาศัย การศึกษา และอาชีพ จะมีความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลที่แตกต่างกัน แต่ประชาชนที่มี รายได้ที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไม่แตกต่างกัน

จิรศักดิ์ สีใจเจริญ (2543 : บทคัดย่อ) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน พบว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมโดยสมัครใจมากกว่าถูกผู้อื่นชักชวน ส่วนรูปแบบของการมีส่วนร่วมนั้นจะเข้าร่วมโดยผ่านตัวแทนคือ สมาชิกสภา อบต. ซึ่งได้รับการเลือกตั้งจากรายชื่อในหมู่บ้าน รองลงมาเป็นกรณีมีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นในหมู่บ้าน สาเหตุของการมีส่วนร่วม ได้แก่ การที่จะมีโอกาสได้ร่วมรับผิดชอบท้องถิ่นของตนเองซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้ ประชาชนมีความเข้มแข็ง และจะทำให้การบริหารงานของ อบต.มีประสิทธิภาพ อีกทั้งจะเป็น วิธีหนึ่งในการควบคุมการทำงานของ อบต.

น้ำทิพย์ เสียงตากดอง (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดทำแผนพัฒนา เทศบาลแบบธรรมรัฐ ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา จาก การศึกษาพบว่า ประชาชนไม่ค่อยให้ความร่วมมือกับเทศบาล เนื่องจากไม่ได้รับข่าวสาร และ ไม่มีความรู้เรื่องการจัดทำแผนพัฒนาของเทศบาล ส่วนที่มีส่วนร่วมจะเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่เทศบาลและนักการเมือง

ปิยนุช แสงวูช (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ วางแผนพัฒนาท้องถิ่น ตำบลนางาม อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ผู้เกี่ยวข้องกับ องค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จบการศึกษาระดับประถม อาศัยอยู่ในท้องถิ่น

มาตั้งแต่เกิด และส่วนใหญ่เป็นสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล มีส่วนร่วมในการจัดตั้ง คณะทำงานจัดทำแผนพัฒนาตำบล เก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไปของตำบล รวบรวมและจัดกลุ่ม ปัญหาและความต้องการของตำบล ศึกษานโยบายของจังหวัดและอำเภอ กำหนดนโยบายของ องค์การบริหารส่วนตำบล กลั่นกรองปัญหาและความต้องการ จัดลำดับความสำคัญของปัญหา และความต้องการ กำหนดแนวทางพัฒนาตำบล และกำหนดกิจกรรมตามโครงการผู้เกี่ยวข้อง กับองค์การบริหารส่วนตำบลส่วนใหญ่จะให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมประชุมทุกครั้ง

ศิริขวัญ อุทา (2546 : บทคัดย่อ) ศึกษากระบวนการจัดทำแผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในจังหวัดลำพูน พบว่า กระบวนการจัดทำแผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วม มีกระบวนการ คือ การจัดเวทีสร้างความเข้าใจเรื่องแผนชุมชน การรวบรวมข้อมูลระดับชุมชน การวิเคราะห์/การ จัดทำแผนชุมชนระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล และสรุปบทเรียน ส่วนที่แตกต่างกันคือ การ คัดเลือกแกนนำก่อนเข้าร่วมทำแผน การจัดทำแผนระดับหมู่บ้านชุมชน การรวบรวมข้อมูล มี ทั้งการใช้แบบสอบถามการพูดคุย การจัดเวทีชาวบ้าน เสนอใจสำคัญที่มีผลต่อการจัดทำแผน ชุมชน เช่น โครงการกองทุนชุมชนจังหวัดหนองคาย ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน ส่งเสริมการ จัดทำแผนชุมชน รวมทั้งแนวคิดทักษะ ความรู้ ความเข้าใจของวิทยากรกระบวนการ ความ เข้าใจของแกนนำชุมชนและสมาชิกที่เข้าร่วม การจัดการทุนของชุมชนที่มีอยู่ ทั้งด้าน คน/ องค์กร สังคม/วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ระบบนิเวศ ทุนที่เป็นตัวเงิน ตลอดจนฐานข้อมูลของ ชุมชน รวมทั้งการเชื่อมประสาน ระดับ เครือข่ายเช่น ระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล

สมพงษ์ จิตินันท์สมบูรณ์ (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมใน การพัฒนาท้องถิ่นของหอการค้าจังหวัดอุดรธานี พบว่า สมาชิกหอการค้าจังหวัดอุดรธานี มี ส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นตามยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาจังหวัด โดยรวมอยู่ใน ระดับปานกลางและมีส่วนร่วมค่อนข้างใกล้เคียงกัน

ชัยวัฒน์ เสือสา (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้กระบวนการประชา พิธีในการเรียนรู้และการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของประชาชนตำบลกุดคู่ อำเภอโนนสัง จังหวัดอุดรธานี พบว่า คนในชุมชนได้มีเวทีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในเรื่อง การเปลี่ยนแปลงของสังคม การจัดเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล กำหนดทางเลือก การจัดทำแผน ชุมชน โดยการเรียนรู้จากผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ จากการศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบ

บุญมั่น วาริษา (2549 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวางแผนพัฒนาแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลหาดอาษา อำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท พบว่า ปัญหาการวางแผนพัฒนาแบบมีส่วนร่วมมีปัญหาด้านการร่วมคิดกำหนดความต้องการ ด้านการร่วมจัดทำแผนพัฒนาด้านการร่วมตรวจสอบและด้านการนำไปใช้

ภูมิต ศรีบรรดิษฐ์ (2549 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการทำประชาพิชัยของประชาชนตำบลโนนศิลา อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า คนในชุมชนได้มีการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนจากผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ เรียนรู้จากการศึกษาชุมชนต้นแบบได้วิเคราะห์ข้อมูล กำหนดทางเลือกและจัดทำแผนพัฒนาตำบลโนนศิลา

ประยูร จำเริญเชื้อ (2550 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในกระบวนการบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในกระบวนการบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า มีส่วนร่วมมากคือด้านการวางแผนและด้านการร่วมมือประสานงาน มีส่วนร่วมปานกลางคือด้านการรายงานผลการปฏิบัติงาน ด้านการบริหารงานบุคคล ด้านการปฏิบัติงาน/วิธีการจัดการ และด้านการใช้จ่ายงบประมาณ ส่วนการเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในกระบวนการบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบล ที่มี เพศ อายุ และอาชีพแตกต่างกัน โดยรวมพบว่า คณะกรรมการที่เพศ อายุ และอาชีพแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อระดับการมีส่วนร่วมไม่แตกต่างกัน แต่จำแนกตามระดับการศึกษามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 8 (2551 : 35) ได้ศึกษารูปแบบและกระบวนการแผนชุมชนที่มีคุณภาพในเขตพื้นที่รับผิดชอบของศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 8 ขั้นตอนการดำเนินงานในการทำแผนชุมชนแต่ละขั้นตอนมีการเตรียมความพร้อมวิทยากรทุกระดับ เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการแผนชุมชน เป็นการสร้างความรู้ ความเข้าใจเรื่องยุทธศาสตร์อยู่ดี มีสุขระดับจังหวัด พ.ศ.2551 กระบวนการเรียนรู้ของประชาชนสำหรับการจัดทำเวทีประชาคมเพื่อจุดประกายความคิด สร้างความมั่นใจและดำเนินการใช้กระบวนการแผนชุมชนในการจัดทำและปรับแผนชุมชน และควรเป็นการสนับสนุนการจัดทำและปรับแผนชุมชนโดยใช้ข้อมูลทางกายภาพของชุมชน ข้อมูลเศรษฐกิจของชุมชน และประการสำคัญควรประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อช่วยจัดทำแผนและประสานกันทุกระดับ

ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 11 (2551 : 37) ได้ศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการบูรณาการแผนชุมชนระดับตำบลที่มีคุณภาพ พบว่า การสังเกตกระบวนการจัดทำแผนชุมชนที่ได้จัดทำขึ้นในจังหวัดที่ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 11 รับผิดชอบ มีประเด็นสำคัญ 5 ประการ คือ 1) แผนชุมชนเป็นการสะท้อนปัญหาความคิดของผู้อื่นจากล่างสู่บน (Button Up) 2) แผนชุมชนเป็นเครื่องวัดความเข้มแข็งของชุมชน 3) แผนชุมชนเป็นรากแก้วของการ แก้ไขปัญหาชุมชน 4) แผนชุมชนเป็นโอกาสในการแสดงศักยภาพโดยหลักวิธีการพัฒนาชุมชน 5) แผนชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนในการจัดทำแผนชุมชน ซึ่งประกอบด้วยผู้นำชุมชน คณะทำงานสนับสนุนการขับเคลื่อนแผนชุมชนระดับตำบล ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคีพัฒนา ได้ร่วมกันจัดทำแผนชุมชนในลักษณะบูรณาการและนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่โดยมีการจัดทำประชาคม เป็น 4 กิจกรรม ได้แก่ 1) เวทีการประชุมชี้แจงสร้างความเข้าใจ 2) เวทีประชาคมบูรณาการแผนชุมชนระหว่างตำบล 3) เวทีประชาพิจารณ์แผนชุมชนระดับตำบล และ 4) เวทีประสานและติดตามการใช้ประโยชน์จากแผนชุมชนระดับตำบล โดยเมื่อมีการจัดทำแผนร่วมกันในแต่ละเวที แผนชุมชนสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนได้อย่างแท้จริง ในส่วนของปัญหาและอุปสรรคนั้น บางชุมชนยังขาดองค์ความรู้ในการบูรณาการแผน ไม่สามารถมองเห็นปัญหาของตำบลได้อย่างครบถ้วน และบางชุมชนยังไม่เห็นความสำคัญของแผนชุมชนเท่าที่ควร จึงควรส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในการจัดทำแผนชุมชนอย่างต่อเนื่อง และมีการใช้ประโยชน์จากแผนชุมชนให้แพร่หลายและแท้จริง

ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 12 (2551 : 39) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการบริหารกระบวนการจัดทำแผนชุมชนที่มีคุณภาพของจังหวัดในเขตพื้นที่ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 12 พบว่า การศึกษาตามเอกสารกระบวนการจัดทำแผนชุมชน มีความสำคัญต่อการจัดทำแผนเป็นอย่างมาก บทบาทคณะทำงานทุกระดับล้วนมีความสำคัญและมีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง แต่คนในชุมชน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจากผลการพัฒนาจากแผนชุมชนต้องตระหนักและให้ความสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมกระบวนการจัดทำแผนชุมชน เพื่อให้ได้แผนชุมชนที่มีคุณภาพในการที่จะนำไปใช้เป็นเครื่องมือการพัฒนาชุมชนได้อย่างแท้จริง